

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Kristýna Bányácská

**Strategie adaptace komunistických nástupnických stran ve střední a
východní Evropě**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. et Mgr. Jakub Lysek, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 19. 6. 2021

.....

Podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce Mgr. et Mgr. Jakobovi Lyskovi, PhD., za jeho odborné vedení, cenné rady a podněty.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. Teoretická část	10
1.1. Teoretické vymezení pojmu nástupnické strany.....	10
1.2. Přístupy zkoumání nástupnických stran ve střední Evropě	12
1.1 Typologie nástupnických stran	14
2. Aplikace Zibblatovy strategie při transformaci stran na nástupnické strany ve střední a východní Evropě: metodologická východiska	18
3. Analytická část: strategie adaptace v nástupnických stranách střední a východní Evropy .	21
3.1. Nástupnická strana v České republice	21
3.3. Nástupnická strana v Polsku	35
3.4. Nástupnická strana v Maďarsku	42
3.5. Nástupnická strana v Rumunsku.....	50
3.6. Nástupnická strana v Bulharsku.....	57
4. Adaptace nástupnických stran v komparativní perspektivě.....	63
ZÁVĚR	69
PRAMENY A LITERATURA:	71
Abstrakt.....	78

ÚVOD

Politické strany neexistují ve vakuu, ale jsou integrální částí společnosti, přes kterou se aktivizují různé její aspekty, a to nejen ve volbách probíhajících na daném území. Propojení členů strany a členství ve straně a vzájemné propojení organizačních sítí stran tvoří stabilní prostor pro spojení se napříč společností, a zlepšuje to tak působení strany ve státě. Tímto organizačním zvýhodněním komunistické strany vynikají a již přesně takové zázemí vybudováno měly, co se organizačního uspořádání týče. Dodnes tak nástupnické strany komunistických stran zůstávají mezi nejvíce organizovanými. Pro mnohé však může být až překvapující, že tyto strany přežily i pád totalitního režimu v Evropě. Bylo předpokládáno, že strany, asociovány s represivním režimem, nebudou mít v nových politických systémech své místo. Předpokládalo se, že strany budou buďto zakázány či zaniknou, poněvadž nebudou mít dostatečnou podporu ve společnosti kvůli jejich komunistické historii, a budou tak zdiskreditovány. Komunistické nástupnické strany se však ve většině případů po pádu komunistického režimu účastní demokratických voleb a soutěží o hlasy voličů nadále (Druckman, Roberts, 2007; Bankov, 2020).

Koncem 80. let v souvislosti s krizí jak politickou, tak i ekonomickou, se začala projevat v politickém komunistickém režimu potřeba změny, něčeho, co by nepřipomínalo prázdnou ideologii, která již dávno nefunguje a společnost začala napříč střední a východní Evropou prahnout po změně, byť třeba i malé. Určující zlomový bod v této situaci byl nástup Michaila Gorbačova v březnu roku 1985 na post generálního tajemníka komunistické strany v Sovětském svazu (Dejmek, 2018).

Postupně v zemích střední a východní Evropy zaznívala snaha o liberalizaci, jednak ekonomickou, hospodářskou a jednak i politickou, která navazovala většinou na liberalizaci ekonomickou. K určitým změnám však dochází až po nástupu Michaila Gorbačova na post generálního tajemníka KSSS. Výjimečný byl Gorbačov nejen přístupem k nutnosti liberalizace, ale také byl výjimečný i svým věkem. Do té doby se většinou na tomto postu nacházeli lidé, kteří v úřadu umírali tj. byla to vláda gerontokratická.¹ Michail Gorbačov byl, v porovnání s dosazovanými tajemníky do čela KSSS, velmi mladý, a i to ovlivnilo způsob, jakým nahlížel na potřebu reform. Za jeho období vládnutí v SSSR došlo k liberalizaci v mnoha oblastech a spoustu satelitních států této příležitosti využilo. Jedním z prvních významnějších příkladů nové tendence postupné liberalizace režimu SSSR a jeho

¹ Vedle ageismu existuje také gerontokracie, tj. kariérní postup na základě stáří, a to nejen profesionálního. Gerontokracie znamená i diskriminaci mladších. Jednoduše řečeno, je to vláda starších (Jandourek, 2001:92, 238)

satelitních států bylo to, že těmto státům bylo umožněno více obchodovat s Evropským společenstvím, a to každému satelitnímu státu SSSR zvlášť (Baun, Marek, 2010; Judt, 2020).

V roce 1989 došlo ke změně politického režimu ve státech bývalého sovětského bloku. Tranzice k demokratickému režimu v zemích střední Evropy probíhala různě. Jedním ze základních pilířů fungování demokratického režimu není pouze dělba moci, konstitucionalismus, ale například i konsolidace řádného stranického systému. V České republice došlo k relativně rychlé konsolidaci stranického systému společně. Podobně na tom bylo, co se do rychlosti konsolidace stranického systému týče, Maďarsko. Oproti tomu na Slovensku a v Polsku to trvalo déle. (O'Dwyer, 2006)

Po roce 1989 ale nedošlo v politické kultuře nebo v občanské společnosti k úplnému předělu mezi starým a novým režimem ve společnosti, neexistuje jakási pomyslná tučná čára, která by oddělovala komunistickou minulost společnosti od té postkomunistické. S tímto předpokladem se musí počítat i co se působení levice týče. V případě této práce se to týká zkoumaných nástupnických komunistických stran. Některé strany se od své temné minulosti snažily co nejvíce vzdálit od svého komunistického historického dědictví, tedy využily strategii adaptace *pragmatic-reform*. Některé strany se snažily zakomponovat reformy po vzoru labouristické strany Tonyho Blaira. Reagovaly tak na neoliberální politiku. Druhý typ strategie adaptace *leftist-retreat*, kterou některé strany následovaly, znamenal setrvání u ortodoxně komunistického image strany a distancování se od Západu (Snegovaya, 2021; Ziblat, 1998).

S pádem komunistického režimu zůstalo ve stranických systémech zemí množství stran, které se musely přizpůsobit novému demokratickému režimu vládnutí, což se projevilo ve vnitrostranické politice těchto stran. Následoval tzv. proces adaptace, který v každé nástupnické straně probíhal různým způsobem. Hlavním cílem této práce bude zjistit, jaký vliv měla volba strategie při procesu adaptace na úspěšnost nástupnických stran. VO1: *Měla volba strategie adaptace vliv na úspěšnost nástupnických stran, pokud ano, jaký?*

V práci budou ověřovány následující hypotézy:

- I.) *Nástupnické strany, které využily při transformaci strany strategie pragmatic-reform, budou úspěšné, protože se přizpůsobily novému demokratickému režimu vládnutí.*
- II.) *Nástupnické strany, které zvolily strategii adaptace leftist-retreat, se nestaly úspěšnou politickou stranou v daném politickém systému země a zanikly.*

Maďarsko, Česko, Slovensko, Polsko, Rumunsko a Bulharsko, všechny tyto státy byly součástí východního bloku, rovněž se chtěly stát součástí západních struktur po roce 1989 a geograficky jsou podobně vzdáleny západní Evropě. Pobaltské státy a nástupnické strany

v nich v práci nejsou zahrnuty z toho důvodu, že byly součástí SSSR. Rovněž zařazena nebude do této práce Albánie a komunistická nástupnická strana v ní, poněvadž se odlišuje svým vývojem a taktéž kvůli její specifčnosti vývoje. V Albánii totiž byl komunistický režim nastolen zevnitř, tedy bez sovětského importu ideologie do Albánie, na rozdíl od ostatních zkoumaných nástupnických komunistických stran (Hradečný, 2008).

Komunistické strany v těchto zemích byly nuceny přestat vládnout v tom samém roce. Z tohoto důvodu, všechny nástupnické strany komunistických stran čelily silné opozici a byly stejně zdiskreditovány kvůli své temné historii a pro většinu z těchto stran, znamenaly první volby obrovský neúspěch.

Na základě těchto podobností nástupnických stran existuje předpoklad, že vývoj jejich politického systému bude podobný a co se transformace komunistických stran na strany sociálně demokratické týče, taktéž.

V této práci budou zkoumány nástupnické strany střední a východní Evropy, a to: Komunistická strana Čech a Moravy, Strana demokratické levice, Svaz demokratické levice se stranou Sociální demokracie Polské republiky, Maďarská socialistická strana, Sociálně demokratická strana Rumunska, Bulharská socialistická strana. Všechny tyto strany budou zkoumány převážně v období transformace těchto stran na strany sociálně demokratické, přičemž u každé strany tato doba adaptace na nový režim je odlišná.

Nástupnickým stranám se věnovalo a v současné době stále věnuje mnoho autorů (Bozóki, Ishiyama, 2002; Ishiyama, 1999, 2002; Grzymala-Busse, 2002; Hloušek, Kopeček, 2002; Ziblatt 1998). John T. Ishiyama napsal několik článků na toto téma, avšak jeho stěžejní publikaci, na které se podílel i András Bozóki, vydal v roce 2002 a zabývá se tím, jak moc velkou roli mělo dědictví komunistické minulosti na volbu následované strategie adaptace nástupnických stran. Také se zabývali dynamikou procesu tranzice a jaký vliv měl tento proces na složení nástupnických stran a následně, jak toto ovlivnilo následovaný druh adaptační strategie, kterou strana následovala. Posledním zaměřením této publikace bylo zjistit, jak volba adaptační strategie, kterou strana následovala, ovlivnila volební výsledky nástupnických stran. Důležitým zjištěním pro Ishiyamu bylo to, že stěžejním pro vývoj nástupnických stran bylo jejich komunistické dědictví, které bylo zanecháno na nástupnických stranách předchozími komunistickými režimy. Ishiyama zjistil, že rozhodujícím bylo pro vývoj nástupnických stran také to, zda ve straně zvítězilo reformní komunistické křídlo či to konzervativnější. Co se týče politického výkonu strany, Ishiyama tvrdí, že čím větším externím výzvám strany čelily, tím byla větší pravděpodobnost, že se straně podaří vybudovat si svou vlastní novou politickou identitu. András Bozóki to v této knize ilustruje na příkladu maďarské MSZP, kdy strana

prohrála první volby a strana přehodnotila svou image, tak samo se stalo v roce 1998. Podobný případ v tomto směru je i polská SLD (Ishiyama, 2002).

Většina těchto publikací, které se věnují nástupnickým stranám a jejich úspěšnosti v novém režimu, byla vydána jen několik let po konci komunistického režimu. Je potřeba zkoumat vývoj nástupnických stran i třicet let po pádu komunistického režimu, poněvadž mnoho z těchto komunistických nástupnických stran je v současnosti stále součástí politických systémů zemí ve střední a východní Evropě, a to navzdory předpokladu, že strany, které se váží k období plnému represálií, čistek a perzekucí, by měly postupem času zaniknout. To se však nestalo a právně navazující nástupnické strany na ty komunistické, stále fungují v politických systémech zemí Evropy nadále i po třiceti letech.

Dalším z mnoha známých autorů je Maria Anna Grzymala-Busse, která do hloubky analyzovala trajektorie nástupnických stran v České republice, na Slovensku, v Polsku a v Maďarsku. Autorka se ve svém výzkumu zabývala otázkami, jak zdiskreditované politické strany z *ancien régime* mohou nejen přežít kolaps starého pořádku, ale jak mohou uspět v novém demokratickém režimu. Jak se tyto zdiskreditované strany regenerovaly? Jak mohly tyto strany generovat úspěšné demokratické aktéry? Autorka tvrdí, že odpověď na tuto otázku leží v přezkoumání struktur a v přezkoumání praktik komunistických stran individuálně. Nástupnické strany dle autorky „vykoupily“ svou komunistickou minulost, a to jednak „opravou“ nejhorších prvků ze své historie, rovněž zvýhodněním ze svých elitních zdrojů, aby se nástupnické komunistické strany přeměnily v úspěšné demokratické konkurenty nově vzniknuvších stran. Dále tvrdí, že politické zdroje, které měly komunistické nástupnické strany, byly přímo zakořeněny v komunistické éře. Jejich vnější rozvojové politiky v komunistické straně tak podporovaly elitní pragmatismus a technické *know-how* strany a rovněž politické zkušenosti s inovacemi v oblasti politické. Tyto zkušenosti vedly elity k tomu, aby si uvědomily potřebu stranické transformace (Grzymala-Busse, 2002)

Komparaci vývoje nástupnických komunistických stran se věnovali Vít Hloušek s Lubomírem Kopečkem. S nimi se na tomto výzkumu podíleli autoři jako Maxmilián Strmiska, Miroslav Mareš, Paweł Kowal, Lukáš Benda a Radim Gonda. Zabývají se přímými „dědici“, tj. stranami nástupnickými právně (tyto strany převzaly organizaci, členstvo, ideologie atd.). Autoři prezentovali detailnější analýzu vývoje těchto stran a rozlišili základní etapy transformace komunistických nástupnických stran. V jejich výzkumu autoři poznali procesy transformace komunistických nástupnických stran, zhodnotili tyto procesy transformace a také zkoumali míru jejich úspěšnosti (Hloušek, Kopeček, 2002).

Mnoho autorů zkoumá nástupnické komunistické strany z externí perspektivy. Přínosem této práce je však analýza procesu adaptace na nástupnické komunistické strany ve střední a východní Evropě, tedy práce je výzkumem stran z interní perspektivy. Analýza procesu adaptace nástupnické strany ve střední a východní Evropě bude analyzována na základě Ziblatovy teorie, která rozlišuje dvě odlišné strategie adaptace. Z jeho teorie vyplývá, že pokud se strana nedistancuje od své minulosti, lze tuto stranu označit za tu, která využívá své komunistické minulosti. V druhé strategii adaptace je tomu naopak a strana se snažila distancovat od své komunistické minulosti co nejvíce.

Strany v reakci na změnu režimu musely následovat nějakou interní strategii, dle které se v novém politickém systému odvíjela jejich politická činnost. Následování dané strategie mělo také důsledky na (ne)úspěch nástupnické komunistické strany v novém politickém systému dané země. Tato práce má za cíl zjistit, kterou strategii adaptace nástupnické komunistické strany zaujaly a také je cílem zjistit, jaké důsledky má následování dané strategie adaptace na úspěšnost či neúspěšnost nástupnických stran.

První kapitola se bude věnovat teoretickému základu této práce. Nejdříve se práce věnuje již publikovaným výzkumům na toto téma. Dále se tato kapitola zabývá vymezením pojmu nástupnické strany. Poté budou analyzovány přístupy zkoumání nástupnických stran, a to externí i interní přístupy zkoumání. Dále se práce věnuje dvoudimenzionální typologii nástupnických stran a budou zkoumány i další typologie nástupnických stran.

Druhá kapitola této práce se zabývá Ziblatovými strategiemi adaptace a metodologií této práce. Rovněž se tato kapitola věnuje typickým prvkům strategií adaptace a také samotnému procesu adaptace. Taktéž se stanoví v této práci metodologická východiska pro zkoumání následované strategie adaptace a také pro zjištění vlivu následované strategie adaptace na úspěšnost strany v období po roce 1989.

Třetí kapitolu tvoří analytická část práce a v jejích podkapitolách budou postupně zkoumány strategie adaptace, které následovala nástupnická strana v České republice, na Slovensku, v Polsku, v Maďarsku, v Rumunsku a v Bulharsku. Každá z těchto podkapitol zahrnuje historický vývoj nástupnické strany, historický vývoj komunistické strany, analýzu základního programového prohlášení a jiných interních aspektů dané nástupnické strany. Také v této kapitole bude analyzována úspěšnost strany od pádu komunistického režimu.

Ve čtvrté kapitole práce budou diskutovány a porovnávány výsledky analýzy napříč zeměmi střední a východní Evropy. V této kapitole bude rovněž vytvořena typologie nástupnických stran na základě následované strategie adaptace a bude porovnávána úspěšnost těchto stran.

1. Teoretická část

1.1. Teoretické vymezení pojmu nástupnické strany

Prvně v této práci budou představeny různé definice komunistických nástupnických stran, přičemž bude vybrána vhodná definice pro účely této práce. V této podkapitole bude objasněno, jak takové politické subjekty, které dnes známe pod pojmem *successor parties*, neboli pod pojmem *nástupnické strany*, fungují a jaký to je politický subjekt, z čeho vychází, jak taková strana vypadá a také jak vzniká.

Mnoho nástupnických stran začíná v politickém systému jako strana vládoucí v autoritářském režimu, ale po demokratizaci režimu, pokud proces tranzice k demokracii přežijí, se stanou stranou nástupnickou.

Mezi nástupnickou stranou a tou původní, režimní státostranou, je moment, kdy se nástupnická strana považuje za demokratickou. Samozřejmě za demokratickou se daná strana dá považovat pouze za předpokladu pokud: 1) se účastní voleb, když se uchází o hlasy voličů bez zasahování do voleb, 2) státostrany nemanipulují s volbami, což je pro státostrany v autoritářských režimech typické. Loxton tak došel k jednoduché, avšak výstižné definici, která platí pro nástupnické strany autoritářských režimů. Nástupnické autoritářské strany jsou strany, které vznikají z autoritářských režimů, které nadále fungují i po tranzici k demokracii. Tedy jsou to strany, které vzešly z autoritářského režimu, avšak jsou zvoleny voliči po tranzici k demokratickému režimu, a to v rovných a spravedlivých volbách. Loxton dále tvrdí, že zajímavým faktem je, že úspěch těchto stran ve svobodných volbách i po tranzici k demokratickému režimu neupadá, pokud strany naslouchají demokratickým „pravidlům hry“ (Loxton, 2018)

V postkomunistickém světě pro nástupnické strany v postkomunistických zemích existuje mnoho definic pro bývalé komunistické strany, které nadále existují v demokratickém režimu. Ishiyama pro takové strany používá termín *ex-communist parties*, neboli exkomunistické strany, nebo také používá pojem *communist successor parties* (Ishiyama, 1999) neboli komunistické nástupnické strany. Dále by se dal použít i termín postkomunistické či exkomunistické strany, tento termín se však dá použít za termín moc všeobecný, poněvadž se tíha komunistického dědictví netýká pouze a jen výlučně stran, vztahuje se v podstatě k jakémukoli jevu v posttotalitních zemích Evropy. Vztahuje se na různé záležitosti člověka, sociální struktury. Stává se tedy záležitostí všeobecnou. Proto nelze využívat termínu *postkomunistické strany* (Holzer 2000:16).

A. Maria Grzymala-Busse definuje komunistické nástupnické strany jako formální nástupce komunistických stran, což znamená, že hlavní politické strany, které vyrostly z vládnoucích komunistických stran se hlásí k tomu, že jsou stranami nástupnickými. Jsou to strany, které vycházejí z komunistických režimů před rokem 1989 a explicitně se označují tím, že jsou skutečně stranou nástupnickou. Grzymala-Busse je označuje jednoduše jako strany nástupnické, tedy *successor parties*. Grzymala-Busse se věnuje přímo nástupnickým stranám komunistických stran. Tato definice je výstižná a jednoduchá, z tohoto důvodu v této práci bude používán výraz, který pochází z této definice. V této práci bude nadále používán pojem *nástupnická stran* (Grzymala-Busse, 2002: 14).

1.2. Přístupy zkoumání nástupnických stran ve střední Evropě

S nástupem nového režimu, bez komunistického státu, kterému by strany mohly vládnout, jako prostředník mezi moskevským centrem a satelitními státy, se strany musely v tomto novém režimu adaptovat. S koncem komunistické nadvlády by málokdo předpokládal, že nástupnické strany se stanou relevantními politickými subjekty s nástupem nového demokratického režimu vládnutí.

Stal se však opak a v 90. letech se staly nástupnické strany důležitými politickými subjekty ve stranických systémech zemí ve střední Evropě, některé z nich se staly i vítězi voleb. Většina z prvních demokratických voleb v těchto zemích skončila pro nástupnické strany porážkou. Avšak do druhých konaných demokratických voleb, řada stran využila tohoto období a stabilizovala se ve stranickém systému.

Nástupnické strany jsou zkoumány z hlediska jejich role v procesu demokratizace, jejich důležitosti při vytváření stranických systémů, dále také dle jejich organizační struktury (Ziblatt, 1998).

První pokusy představit nástupnické strany střední Evropy komparativní studii byly z hlediska zkoumání jejich role v procesu vytvářejícího se stranického systému. Von Beyme identifikuje devět různých typů vytvářejících se stran v nové postkomunistické střední Evropě, z nichž jediní reformovaní komunisté jsou konstantními stranami. Tato studie již vyšla v roce 1992, kdy se druhé volby teprve měly odehrát a von Beyme již v té době tvrdil, že nástupnické strany budou mít důležitou roli v nově vzniknouvších stranických systémech (von Beyme, 1992).

Důležitostí nástupnických stran se můžeme zabývat z hlediska toho, jak přispěly k demokratizaci nově konsolidujících se stranických systémů a vládních režimů. Existoval předpoklad, že v demokratizační roli budou hrát tyto strany marginální roli a nebudou schopny se vrátit k moci. Nástupnické strany se po revoluci ocitly v opozici, zatímco vládnoucí strany, nově vzniklé, se potýkaly s mnohými překážkami a potížemi, které se nevyhnutelně pojí s konsolidací demokratického režimu v zemi. Avšak tyto změny není lehké provést, což ukázalo na komplikovanost a spletitost problémů, kterým tyto země musely čelit v rámci kompletní demokratizace země. Zatímco vládní strany se potýkaly s *post-honeymoon effectem*² a značně to tyto strany poznamenalo, nástupnické strany tvořily a skvěle sehrávaly roli opozice. V této době měly strany čas se transformovat a adaptovat se tak do nového režimu.

² Post-honeymoon effect znamená pokles ve volební účasti, pokles členství v politických stranách, občanských asociacích a pokles zájmu o politiku (Vlachová, Lebeda, 2006:13). Jedná se o formu dezintegrace občana.

Vlivem těchto faktorů lze vyzorovat první „comeback“³ levicových stran a hnutí, a to většinou v druhých demokratických volbách uskutečněných v zemích střední Evropy, či v období okolo roku 2000. Nástupnické strany tak měly možnost těžit z nenaplněných představ o novém demokratickém režimu (Mahr, Nagle, 1995: 405)

Většinou tyto rehabilitované strany nikterak demokratizační proces nebo směřování ekonomiky k plné liberalizaci nepoškodily. Strany které využily ke své transformaci *třetí cesty*⁴, z tohoto prosperovaly v druhých demokratických volbách a staly se stranami vládnoucími. Například se tak stalo v Maďarsku a v Polsku, kde se těmto stranám podařilo druhé demokratické volby vyhrát (Mahr, Nagle, 1995; Hloušek, Kopeček, 2002).

Prohra v prvních demokratických volbách většinou podnítila snahu ještě hlubších reforem v nových nástupnických stranách. Uskutečněné reformy ve stranách prospěly jednak nástupnickým stranám, ale také stranickým systémům v těchto zemích. Jejich existence a následná transformace zajistila, že „resocializovala“ jinak vyloučený segment postkomunistického elektorátu, vytvořila soudržnější stranické prostředí a směřovala tak nespokojenost pryč od pravicových nacionalistických a xenofobních hnutí (Ziblatt, 1998: 121).

Třetí přístup zkoumání se zabývá jejich organizační strukturou, respektive dispozicí organizační síly nástupnických stran, kterou tyto strany disponují. Ishiyama se ve svém výzkumu zabývá vztahem mezi organizačním vývojem strany a politickou úspěšností strany. Ishiyama zkoumá komunistické nástupnické strany skrze měření stranických organizací, který je založen na *personnel overlap*, neboli na personálním překrývání mezi parlamentní stranou a stranou ve veřejné funkci a organizační hustotou politických stran. Na základě tohoto způsobu měření zjišťuje politickou úspěšnost nástupnických stran a to, zda se tyto charakteristiky vztahují či zda se dají spojit s politickým úspěchem komunistických nástupnických stran ve střední a východní Evropě. Výsledky jeho výzkumu indikují, že čím více strana byla dominována funkcionáři a byla méně závislá na masovém členství strany pro politickou podporu v letech bezprostředně po procesu tranzice, tím strana byla úspěšnější. Tudíž odhalil spojitost mezi politickým úspěchem stran a mezi organizační strukturou strany (Ishiyama, 2002).

³ Fenomén comebacku levicových stran je návratem levicových hnutí, většinou nástupnických stran, k moci. Tento jev se většinou vztahuje k období druhých demokratických voleb a k období okolo roku 2000, kdy mnoho levicových stran, třeba i komunistických, zaznamenaly náhlý vzestup procentuálních zisků ve volbách (např. KSS ve volbách v roce 2002).

⁴ Termín třetí cesty je znám od roku 1998, kdy Tony Blair označil třetí cestu za ideologii budoucnosti. Myšlenky, které vyjadřují podstatu myšlení třetí cesty jsou: překračování rozdílu mezi levicí a pravicí, prosazování rovnosti příležitostí, vzájemná odpovědnost, posilování komunit, osvojování globalizace (Leigh, 2003: 10).

1.1 Typologie nástupnických stran

Nástupnické strany mají na rozdíl od ostatních nově vzniklých stran k dispozici organizační zdroje a mají již vybudované své kořeny ve společnosti. Mají tak dlouholetou politickou tradici a jisté organizační zvýhodnění. Jsou výjimečné svou strukturou, která je odlišuje od ostatních nově vzniklých stran. Přes všechna tato zvýhodnění mají nástupnické strany však velkou nevýhodu. Jsou znevýhodněny svou komunistickou historií. Nově vzniklé strany tento problém nemají a nemusí se tak potýkat se svým historickým „dědictvím“ jako nástupnické strany, které se potýkaly v procesu adaptace s nutností transformace a hlubokých reforem (Ishiyama, 2002; Bozóki, Ishiyama, 2002; Ziblatt, 1998).

Strukturální „dědictví“ nástupnické strany uplatnily při druhých konaných demokratických volbách, kdy použily svou organizovanost a *leadership skills* na schopnost se adaptovat do nových podmínek. Podle Ziblatta přichází s nejobsáhlejší definicí Ishiyama, který argumentuje, že volební úspěch, politické možnosti a struktura volební soutěže, stejně tak jako historický odkaz stran, vytváří šanci na přežití nástupnických stran. Evoluce nástupnických stran dle Ishiyami je produktem interakce ve vnitrostranické politice stran během demokratické tranzice s politickým prostředím, ve kterém tyto strany působily. Ziblatt však argumentuje, že nástupnické strany jsou zkoumány zejména skrze externí život bývalých komunistických stran a z velké části se tak autoři nezaměřují na interní procesy v nástupnických stranách a organizační adaptaci (Ziblatt, 1998; Ishiyama, 2002).

Většina nástupnických stran ve střední Evropě se k reformám a k transformaci postavila pozitivně a vykročila novým směrem a snažila se zakomponovat v rámci své nové politické identity co nejvíce ekonomických a politických reforem. Některé strany se však stále držely své staré režimní ideologie v procesu adaptace a hrdě se odkazují na dědictví Marxe nadále.

Daniel Ziblatt se ve svém výzkumu nástupnických stran zabývá, jakým směrem se nástupnické strany v novém politickém systému vydaly a hlavně zkoumá jejich reakce uvnitř strany. Dále se také zaměřuje na proces adaptace v novém režimu a na schopnost se adaptovat. Ziblatt tvrdí, že existují dva póly strategie adaptace. Na jednom pólu se nacházejí strany, které využívají strategie *leftist-retreat*. Tyto strany jsou charakteristické odmítáním volného obchodu, Západu, odkazují se na hodnoty Marxe a stává se z nich anti-systémová opoziční strana. Na druhém protipólu k tomuto pólu jsou strany, které se snažily se co nejvíce demokratizovat. To jsou strany, které následovaly strategii *pragmatic-reform*, které naopak od stran, které využívají strategie *leftist-retreat*, se vzdalují co nejvíce od marxismu a snaží se stát

součástí evropské levice. Tyto strany, co tuto strategii následovaly, se většinou označovaly za sociálně demokratickou stranou plnou pragmatiků a expertů (Ziblatt, 1998).

Dále uprostřed těchto dvou pólů existuje kombinace těchto typů stran. Jsou to strany, které sice volají po sociální demokratizaci, ale musely spoléhat na svou režimní minulost, skrze kterou mobilizovaly své voliče. Tyto strany následovaly *national-patriotic* (národní-patriotská) strategii, kterou ke dvěma Ziblatovým strategiím přidal Ishiyama (Bozóki, Ishiyama, 2002: 5). Hlavním rozdílem mezi strategií *pragmatic-reform* a *national-patriotic* je, že se daná strana nesnaží o to být součástí evropské levice a nepodporuje kapitalismus.

V případě rozlišení strategie adaptace Ziblattem byla nejpřínosnější v tom, že zkoumala interní strategii adaptace stran a nezkoumala strany z externí perspektivy. Tato práce se bude zabývat stranami v první řadě z interní a pro účely této práce také trochu i z externí perspektivy (Ziblatt, 1998).

Ziblattovo rozlišení dvou různých interních strategií adaptace stran na nový demokratický režim vládnutí použil ve své práci Ishiyama k vytvoření typologie nástupnických stran. Dle Ishiyami existuje dvoudimenzionální typologie nástupnických stran. V ní rozlišuje mezi reformovanými a nereformovanými (*reformed, non-reformed*) nástupnickými stranami a v druhé dimenzi rozlišuje strany přeměněné a nepřeměněné (*transmuted, non-transmuted*) (Bozóki, Ishiyama, 2002).

Ve své dvoudimenzionální typologii použil tyto strategie adaptace Ishiyama. Aplikoval dvě strategie, které popsal Ziblatt, a to *leftist-retreat* a *pragmatic-reform*.

V první je rozlišováno, zda strana navázala na svou původní, režimní podobu a stále se odkazuje na ty stejné marxisticko-leninistické hodnoty. V druhé je rozlišováno, zda se strana rozešla se svými levicovými tradicemi a podařilo se jí navázat na nové politické tradice a byla tak schopna čelit politickým změnám v dané zemi (Bozóki, Ishiyama, 2002: 4).

Tab. č. 1

Dvoudimenzionální typologie nástupnických stran dle Ishiyami

	non-reformed	reformed
non-transmuted	ortodoxní komunisté	modernisté, sociální demokraté
transmuted	národní komunisté	národní socialisté, populisté

Zdroje: Bozóki, Ishiyama, 2002

Současné nástupnické strany dle této typologie lze zařadit následovně: KSČM do *non-reformed* a *non-transmuted*, Maďarskou nástupnickou stranu MSZP a polskou nástupnickou stranu SLD Ishiyama řadí do *non-transmuted* a *reformed* a Slovenskou nástupnickou stranu SDL do kategorie *reformed*.

Z toho je jasně zřetelné, že Ishiyama řadí KSČM do skupiny, která je nereformovaná a nepřeměněná, tudíž je označuje za ortodoxní komunisty. Ostatní strany Visegrádské skupiny řadí do skupiny reformovaných stran, kde je označuje za modernisty a sociální demokraty. Jen s tím, že slovenskou nástupnickou stranu řadí do mezistupně mezi *non-transmuted* a *transmuted*, a to do *partly-transmuted*.

Vít Hloušek a Lubomír Kopeček se zabývají transformací komunistických nástupnických stran a při výběru stran se rozhodli zvolit si dvě kritéria. První kritérium se zaměřuje na přímé „dědice“ bývalých komunistických stran. To jsou strany, které bezprostředně převzaly okamžitě po zániku či zákazu bývalé státostrany alespoň určitou část jejího historického „dědictví“. Při druhém kritériu, se kterým spíše nepracují ve výzkumu, jsou strany, které vznikly až s časovým odstupem od pádu režimu. Tyto strany se mnohdy blíží více ideálům revolučního socialismu nežli strany nástupnické, které rovnou navazují na bývalé režimní komunistické státostrany. Jejich vazba na bývalé komunistické strany bývá však slabá (Hloušek, Kopeček, 2002: 8-9).

K procesu adaptace a k potřebě reforem každá strana nahlížela v daném politickém systému jinak. Některé strany se snažily co nejvíce distancovat od své minulosti a snažily se implementovat do své politiky co nejvíce demokratických prvků a některé se prohlašovaly za stranu úplně jinou. Mnohé strany se tedy prohlašovaly za novou sociálně demokratickou stranu, která bude usilovat o to, stát se součástí evropské levice. Snaha o implementaci nových politik ve stranách a konečný úspěch demokratizace strany silně závisela na podpoře politické umírněnosti v hlavních politických stranách. Díky svým značným organizačním zdrojům a politické přitažlivosti tváří v tvář se sociálními i ekonomickými problémy tranzice, nástupnické komunistické strany hrály zásadní roli při rozvoji politiky v tehdejších nových demokraciích východní a střední Evropy.

Nejvíce se tomuto tématu věnovali Daniel Ziblatt a John T. Ishiyama. Ishiyama se zabýval ve svém výzkumu tím, že existuje pro tyto dvě rozdílné strategie dvojí vysvětlení. První z těchto vysvětlení tvrdí, že komunistická strana se přizpůsobuje svému prostředí a tomu, zda se vedení strany zcela odklonilo od spojení s komunistickou stranou. To závisí na tom, zda pobídky vyvolané politickým a sociálním a ekonomickým prostředním přinutily vedení strany se změnit. Druhé z těchto vysvětlení ukazuje na to, že konflikty uvnitř strany po tranzici jsou

z velké části produktem této strany z její historického dědictví. Je tedy důležité, do jaké míry se bývalé komunistické strany dokáží adaptovat a na tom, zda vedení v okamžiku tranzice sestává primárně z proreformních členů strany a z politických pragmatiků, kteří jsou ochotni „odhodit“ politickou zátěž a ideologickou minulost komunismu a budou schopni prezentovat stranu jako důvěryhodnou alternativu. V návaznosti na tyto obě vysvětlení lze předpokládat, že strany budou chtít konkurovat nově vzniklým demokratickým stranám a budou mít tu nevýhodu, že jsou zdiskreditovány svou minulostí, tudíž se budou snažit o to, aby se staly co nejvíce demokratické a budou následovat strategii adaptace *pragmatic-reform*. Některé strany však navázaly na svou ortodoxní komunistickou minulost a spoléhaly na tuto image i v období procesu adaptace, a tak následovaly strategii adaptace *leftist-retreat*. V následující kapitole budou tyto strategie adaptace vysvětleny a analyzovány, která strana vykazuje tyto reformní či nereformní prvky (Ishiyama 1995: 147-148; Ziblatt, 1998: 135-136).

2. Aplikace Ziblattovy strategie při transformaci stran na nástupnické strany ve střední a východní Evropě: metodologická východiska

Daniel Ziblatt ve svém výzkumu zkoumal strategii *leftist-retreat* a *pragmatic-reform* na příkladu maďarské nástupnické strany a na příkladu nástupnické strany Východního Německa. Obě tyto strany musely nějakým způsobem reagovat na změnu režimu. Ziblatt se soustředil na interní faktory strany. Při zkoumání těchto dvou stran přišel s typickými znaky těchto dvou strategií adaptace stran.

Pro strategii *leftist-retreat* jsou typickými znaky: 1) uznávání marxismu, 2) odmítání volného trhu, 3) zavrhování západního vlivu, 4) adoptování statusu „anti-systémové“ opoziční strany. Pro rozlišení toho, zda strana následovala strategii *leftist-retreat*, budou tyto prvky vyhledávány v základních programových prohlášeních dané strany.

Strategie *pragmatic-reform* je protipólem strategie *leftist-retreat*. Nástupnické strany, které následovaly tuto strategii: 1) se distancovaly od dogmatického marxismu, 2) deklarovaly svůj zájem stát se součástí evropské sociálnědemokratické levice, tyto prvky jsou typickými pro strategii *pragmatic-reform* a budou vyhledávány rovněž v základních programových prohlášeních nástupnických stran. Pokud se strana stala součástí Socialistické internacionály⁵, bude to jednoznačně určující faktor pro to, aby strana mohla být označena za nástupnickou, která následovala strategii adaptace *pragmatic-reform*. Dále začlenění se do Socialistické internacionály bude považováno i za vyvrcholení snah o zařazení se do sociálnědemokratické levice a o dovršení transformace na sociálnědemokratickou stranu (Ziblatt, 1998: 135).

Strategie adaptace v této kapitole bude aplikována i na nástupnické strany komunistických stran České republiky, Slovenska, Polska, Maďarska, Rumunska a Bulharska. Strategie adaptace povedou k porozumění post-komunistického „osudu“ nástupnických stran v těchto zemích. Tyto dvě strategie také slouží k určení charakteru post-komunistické politické změny.

Pro zodpovězení výzkumné otázky a potvrzení či vyvrácení hypotézy, je vhodné si vybrat komparativní případovou studii. Ta se zabývá soustředěným studiem případů, tedy příkladů určitého jevu. Na rozdíl od případové studie zkoumá dva nebo více případů, a poté provádí jejich srovnávací analýzu (Drulák, 2008: 62).

Daniel Ziblatt navrhuje ve svém článku *The Adaptation of Ex-Communist Parties to Post-Communist East Central Europe: a Comparative Study of the East German and*

⁵ Socialistická internacionála je světovou organizací sociálně demokratických, socialistických a labouristických stran. V současnosti seskupuje 134 politických stran a organizací ze všech kontinentů (socialistinternational.org, 2021).

Hungarian Ex-Communist Parties pokusit se aplikovat strategie adaptace *leftist-retreat* a *pragmatic-reform* na ostatní země Evropy. Navrhuje tímto způsobem zkoumat nástupnickou stranu a aplikovat tak strategie adaptace na nástupnickou stranu v Polsku a v České republice (Ziblatt, 1998: 136).

V této práci budou aplikovány tyto strategie adaptace na více nástupnických stran, aby bylo k dispozici více případů, tudíž bude lehčí určit, zda použití dané strategie vedlo k úspěchu či neúspěchu strany a zda skutečně volba dané strategie ovlivnila budoucnost strany ve stranických systémech v Evropě.

Ziblatt však nedoporučuje pouze zkoumat strategii adaptace jen na základě programových prohlášení. Proto do analýzy taktéž budou zahrnuty dokumenty, které budou rozhodující pro rozlišení toho, jakou strategii adaptace strany následovaly. Základní programová prohlášení strany poslouží pouze jako abstraktní set idejí, dle kterého se strana plánovala ubírat. Toto však tvoří pouze základ pro ideologické vymezení nástupnické strany a pro rozlišení toho, jakou strategii adaptace strana následovala. Proto je důležité využít postup, kterým budou analyzována stranická prohlášení či různá vyjádření předních představitelů nástupnických stran. Díky tomuto postupu tak bude možné lépe pochopit a nahlédnout do každé nástupnické strany. V následujících kapitolách bude možno na základě tohoto přístupu identifikovat dvě různé strategické vize v období procesu adaptace stran na nový demokratický režim vládnutí.

K identifikaci toho, jaký vliv měla následovaná strategie adaptace na úspěšnost strany při a po procesu adaptace, bude použita analýza, kterou ve svém výzkumu využíval J. Ishiyama. Nejdříve je potřeba operacionalizovat závisle proměnnou, tím je tedy politická úspěšnost. Politická úspěšnost je zde složena ze dvou dimenzí: procentuální zisk křesel průměrně získaných v dolní komoře parlamentu, a to ve volbách proběhnuvších v České a Slovenské republice, v Maďarsku, Polsku, Slovensku, Bulharsku a Rumunsku. Druhou dimenzí je stupeň obratu v podílech křesel pro danou nástupnickou stranu v tom samém období (Ishiyama, 2002).

Důvodem pro analyzování pouze získaných křesel v dolní komoře parlamentu je to, že mnohé parlamenty zkoumaných zemí byly či jsou unikamerálními, jako třeba Maďarsko či Bulharsko, které do analýzy budou zahrnuty. Ostatní země, Česká a Slovenská republika, Polsko, Rumunsko, mají bikamerální parlamenty. Zaměření se na průměrný počet obsazených křesel danou nástupnickou stranou však nebere v potaz to, kde tento počet křesel klesl. Průměrné podíly křesel rovněž nezohledňují výkyvy volebních výkonů. Ishiyama proto, aby se těmto faktorům vyhnul, používá vzorec od Toole (Toole 2000 in Ishiyama, 2002), který vypadá následovně:

$$\text{Obrat v počtu mandátů strany} = \frac{\text{mandáty}_t - \text{mandáty}_{t-1}}{(\text{mandáty}_t + \text{mandáty}_{t-1})/2}$$

Mandáty $_t$ ukazují ve vzorci na poměr mandátů získaných danou nástupnickou stranou v parlamentu v čase t , mandáty $_{t-1}$ ukazují na poměr mandátů nástupnické strany v čase $t-1$. (Ishiyama, 2002: 848-852).

3. Analytická část: strategie adaptace v nástupnických stranách střední a východní Evropy

3.1. Nástupnická strana v České republice

Komunistická strana Čech a Moravy byla oficiálně zaregistrována Ministerstvem vnitra ČR dne 28. listopadu 1990 a na prvním řádném sjezdu, jež se konal v Olomouci, byl přijat první samostatný program strany a předsedou strany byl zvolen Jiří Svoboda (KSČM, 2021).

V rámci KSČM existovaly reformní proudy, které usilovaly jednak o změnu názvu a také změnu kurzu na skutečný „demokratický socialismus“ nebo na „socialismus s lidskou tváří“. J. Svoboda později odešel kvůli vnitřním stranickým sporům a těsně poté, co nebyla schválena změna názvu. Jedním ze známých komunistických reformních proudů bylo sdružení Obrody, kterou KSČ(M) odmítla. Strana odmítnutím změny názvu ztratila poslední šanci rekrutovat reformní komunisty. Nebyla již pro ně tou hlavní stranou, avšak tento tah vyhovoval přesvědčeným komunistům, kteří takový pevný postoj vůči jakýmkoliv snahám o reformu naprosto vyhovoval. Pro to, aby bylo možno zjistit, jakou KSČM následovala strategii adaptace, je nutno se zmínit i o jejím historickém vývoji.

Komunistická strana v Československu vznikla v květnu již v roce 1921 rozpadem sociální demokracie za první republiky a jejím zakladatelem a předním představitelem byl Bohumír Šmeral. V porovnání s ostatními komunistickými stranami ve střední Evropě, v té době si získala komunistická strana značnou oblibu v tehdejší Československu, o čemž vypovídá i rozsáhlá členská základna KSČ. Nejdůležitější je fakt, že komunismus do Československa nebyl v jeho počátcích importován Sovětským svazem, jak tomu bylo u ostatních zemí ve střední Evropě. Zahraničně politická koncepce osvobozeného Československa tak vycházela z Košického vládního programu, který byl podepsán ještě v průběhu druhé světové války, a tak určitým způsobem naznačovala budoucí povahu vedení státu. Hlavní změnou bylo ustanovení volby formou Národní fronty, jež eliminovala tehdejší pravicové strany (Dejmek, 2018).

Komunistická strana v Československu nabírala masové povahy nejvíce v poválečném období. V roce 1946 komunisté vyhráli v Československu volby se 40 % všech hlasů. KSČ si tak byla vědoma své úlohy a činila velice taktická rozhodnutí. Taktická rozhodnutí to byla převážně v oblasti obsazování klíčových ministerstev. Komunisté si dosadili své ministry na klíčové ministerské pozice, jako bylo například na ministerstvo informací či ministerstvo obrany. Ostatní ministři byli proti těmto krokům, a tak podali demisi a doufali, že ji Edvard Beneš nepřijme. Beneš však demisi přijal a moci se chopili komunisté. Již v roce 1947, před

absolutním vítězstvím komunistické strany, byla inteligence a různé protikomunistické proudy sledovány STB, zároveň komunisté posilovali svou pozici v oblasti armádní, kulturní a v oblasti školství. Snažili se o absolutní jednotu, což se komunistům podařilo až po roce 1948, kdy 25. 2. 1948, Edvard Beneš demisi přijal a volby následující vývoj pouze potvrdily (Dejmek, 2018).

Současně s KSČ existovala v Československu Komunistická strana Slovenska, která vznikla po vzniku samostatného slovenského státu v roce 1939, avšak spíše sloužila KSČ jako nástroj nebo jakási její „pobočka“ v rámci Československého státu později po druhé světové válce (Haughton, 2004).

Padesátá léta byla nejkřutějším obdobím komunismu. Toto období je známo převážně kvůli čistkám, které byly v tomto období prováděny, a to nejen v rámci inteligence, židovské menšiny, umělců, intelektuálů, ale i předních představitelů komunistického režimu v Československu, kterým se tzv. monstrprocesy nevyhnuly. Jednou z nejznámějších obětí tohoto typu čistek je Rudolf Slánský, který byl nejdříve uvězněn. Poté byl i popraven, a to kvůli údajným „nepřátelům ve vlastních řadách“ (Judt, 2020).

Potlačení povstání a jeho tvrdé potlačení v Budapešti v roce 1956 a následnou nedostatečnou reakci Západu v lidech zanechalo určitou beznaděj i v Československu. V Československu tento kritický moment a naděje na změnu režimu však vyprchal úplně až v roce 1968 v srpnu, kdy komunisté fyzickým násilím potlačili jakékoli naděje na liberalizaci systému, a to v jakékoli oblasti, buďto ekonomické, či politické.

Lidé v Československu usilovali o myšlenku „svébytné československé cesty k socialismu“ a spojení s SSSR a Varšavskou smlouvou by zůstávalo základním rysem povahy liberálnějšího socialistického uspořádání státu. Pražské jaro vystřídalo období normalizace a nová snaha o *restalinizaci* Československa. Zásadním krokem pro toto období bylo uzavření smlouvy o *dočasném pobytu sovětských vojsk na československém území*, dočasnost v sovětském podání znamenala celých 23 let. Pražské jaro je tak nepochybně faktorem, který ovlivnil (ne)transformaci KSČM (Dejmek, 2018).

Společnost v 80. letech už spíše vedení strany KSČ nedůvěřovala, a ta nedávala žádný prostor pro vznik velké opoziční aktivity. Společnost pocítovala nutnost ekonomických i politických reforem, jenže *hard-line* komunistické vedení KSČ nedávalo těmto reformám žádnou šanci, například až hnutí Obroda, které vzniklo z reformních komunistů, se o nějaké hospodářské reformy snažilo usilovat (v rámci komunistů v Československu). Michail Gorbačov v roce 1987, vědom si nutnosti reforem, přitom usiloval a tlačil na satelitní státy SSSR, aby začaly s ekonomickými reformami nebo i s reformami politickými, které nebyly

nakonec v komunistickém Československu vůbec implementovány až do úplného pádu režimu. Dokonce v určitém období se Sovětský svaz snažil více o reformy a později byl ke konci 80. let i více reformovaný než Československo. (Grzymala-Busse, 2002).

KSČM se dlouhodobě odkazuje na hodnoty marxismu-leninismu, o čemž svědčí i její název. Název této strany je signifikantním vodítkem, který vypovídá o její (ne)transformaci a napovídá tak, jakou strategii adaptace strana následovala.

Dokument, který obsahuje základní programové prohlášení strany, se nazývá *Kladenský program*⁶ a před každými volbami tvoří základ pro nová programová prohlášení strany. Pro určení následované strategie adaptace je důležité analyzovat toto základní programové prohlášení, které bylo schváleno na II. sjezdu KSČM.

II. sjezd KSČM se konal v prosinci na konci roku 1992, jež se odehrál i za nepřítomnosti Jiřího Svobody, tehdejšího předsedy strany. Na Svobodu byl spáchán dodnes nevyjasněný atentát pár dní před tímto sjezdem, a i přes jeho neúčast byl zvolen do funkce předsedy strany KSČM. Na tento post byl však za pár měsíců dosazen na III. sjezdu Miroslav Grebeníček, který byl konzervativním předsedou strany. Na základě tohoto faktu lze konstatovat, že i personální složení strany, zejména v nejvyšších postech, rozhodovalo o tom, jakou strategii strana bude následovat. Poté, co komunisté dali své funkce k dispozici v roce 1989, ve funkci pražského tajemníka byl stále ponechán Miroslav Štěpán, který byl přímo zodpovědný za násilí při událostech 17. listopadu, poté však rezignoval. Krátké období, kdy se komunisté snažili jít reformním směrem bylo zejména období, kdy byl předsedou strany Jiří Svoboda, který se snažil o změny ve straně, včetně přejmenování strany. Tyto snahy po zvolení Grebeníčka jednoznačně KSČM opustily. Od té doby byli do čela voleni představitelé, kteří souhlasili s ortodoxním image strany (Mareš in Hloušek, Kopeček, 2002: 84-93).

II. sjezd KSČM byl určující, a to zejména pro vnitrostranickou stabilitu KSČM a k určení jejího dalšího směřování. Tehdejší vnitrostranická nestabilita byla především způsobena změnou názvu strany. Na Slovensku se nástupnická strana v roce 1991 již i svým názvem distancovala od své historie, kdežto KSČM se odmítala přejmenovat. Tehdejší tiskový mluvčí, Petr Vilhelm, se k tomu vyjádřil takto: „*V souvislosti se změnou názvu bývalé Komunistické strany Slovenska na Stranu demokratické levice se vyrojily názory, že zatímco komunisté na Slovensku dokázali překonat spojení s diskreditovanou a diskreditující minulostí, v Čechách a*

⁶ Kladenský program je dokument přijatý na II. sjezdu, který se konal 12-13. prosince 1992 a je základním programovým dokumentem KSČM. K jeho schválení došlo 13. prosince roku 1992 druhým sjezdem KSČM.

na Moravě údajně přežívá a převažuje duch post-stalinismu, kterému podléhá i vedení KSČM.“ (Fiala, Mareš, 1999: 187).

V této části podkapitoly bude analyzováno základní programové prohlášení strany. V základním programovém prohlášení se komunisté vyslovují pro svobodu a rovnoprávnost občanů: „*programovým cílem je vybudování moderní socialistické společnosti, společnosti svobodných, rovnoprávných občanů...*“ (KSČM, 1992)

Dále se v politickém programu vymezují vůči kapitalismu a pravici „...*V Československu byly po listopadu 1989 umožněny některé demokratické přeměny. Překážkou v jejich uplatňování a rozšiřování je však autoritářský postup pravice při obnově kapitalismu...* také navazují znovu na ...*teoretický přínos Marxe a Engelse.*“ (KSČM, 1992)

V Kladenském programu lze nalézt další prvky dodnes přetrvávajícího ortodoxního charakteru strany. Komunisté se vyslovují již v úvodu tohoto programu proti kapitalismu a uvádí, že: „*kapitalismus však přes všechny změny zůstává společenskou soustavou, která umožňuje, aby jedna část obyvatelstva žila na úkor jiné.*“ Z tohoto prohlášení je patrné, že strana jasně zastává pevný antikapitalistický postoj. Dále se KSČM prohlašuje za komunisty, kteří „*nechtějí pracovat starým způsobem.*“ (KSČM, 1992)

Krom odkazování se na poselství zakladatelů socialismu, včetně přínosu Marxe a Engelse, se odkazují na politickou kulturu známých představitelů komunismu a socialismu, například: „*na kulturu spojenou s činností Bohumíra Šmerala.*“ (KSČM, 1992)

Ve třetí kapitole Kladenského programu se komunisté vyjadřují k tomu, jaký zaujímají postoj k nové hospodářské politice a také se vyjadřují k tomu, jak by dle jejich programu měla ekonomika v nově vznikajícím státě měla vypadat. „*KSČM je přesvědčena, že výkonnost ekonomiky a její rozvoj závisí zejména na svobodném a plném uplatnění talentu a schopnosti každého. Za krok k dosažení tohoto cíle považujeme socialistickou tržní ekonomiku.*“ Dále se vyslovují proti ekonomickému volnému systému, tzv. ekonomické pojetí neviditelné ruky trhu, *laissez faire*. Komunisté si nepřejí, aby šlo o „*pouhé nahrazení centrálně direktivního systému systémem volného, prakticky ničím nespoutaného trhu.*“ (KSČM, 1992)

V oblasti řešení sociálních otázek komunisté usilují o sociální spravedlivost a trvalou prosperitu. K trvalé prosperitě a k ekonomické výkonnosti, která je spojena se sociální spravedlností, dle komunistů k ní nelze dojít s „*návratem ke kapitalistickému způsobu hospodaření.*“ S tímto návratem tak neustále „*roste počet sociálně slabších skupin obyvatelstva.*“ (KSČM, 1992)

Po nestabilních letech 1992 a 1993 nastalo ve straně období stability a členská základna souhlasila s novým programem, strategií, kterou KSČM prosazovala po proběhnutím III.

stranickém sjezdu v Prostějově. Tento celkový souhlas a potvrzení stability se promítlo na IV. sjezdu KSČM v roce 1996. Opětovné snahy o modernizaci strany v roce 1999 opět odstartovaly ve straně nepokoje. Na post předsedy strany byl zvolen Jiří Dolejš, který se snažil znovu o nějakou změnu, opět se tato změna však neuskutečnila. Konzervativní komunistický směr strany potvrdil svým prohlášením ohledně změny názvu strany v roce 2001 M. Ransdorf: „...kulturně politickou identitu si nepochybně komunistické hnutí zachovává, i kdyby to s otázkou názvu dopadlo jakkoli, ... protože s komunistickým hnutím byla vždy spojena větší míra radikálnosti...“. (Mareš in Hloušek, Kopeček, 2002:93)

Komunistům se povedlo etablovat se v novém politickém systému ČR a strana tak došla k relativní vnitrostranické stabilitě. Důležité pro stabilitu KSČM bylo v tomto případě různé rozhodnutí o zachování své komunistické konzervativní politiky a charakteru strany, což se projevilo i v podobě základního programového prohlášení.

Po uvedení těchto zásadních prohlášení lze vidět, že pro nástupnickou stranu v České republice převážila strategie adaptace *leftist-retreat*. Zpočátku sice ve straně existovaly snahy o transformaci strany na stranu, která by následovala ideologii „socialismu s lidskou tvář“, o jakou usilovali komunisté v roce 1968. Následovaná strategie adaptace KSČM tak naplňuje všechny typické znaky pro *leftist-retreat* strategii.

Strategie adaptace *leftist-retreat* však pro komunisty neznamenal zánik či neúspěch v novém politickém systému země. Očekávalo se, že lidé zanevrou nad stranou, která tyranizovala stát od roku 1948 a ještě se hrdě odkazuje na ideály z té doby. Paradoxně to ale pro KSČM znamenalo dlouholetou stabilní podporu a úspěch ve volbách.

Od vzniku KSČM strana pokaždé překročila pětiprocentní klausuli, i když byla v koalici (v roce 1992), i tak se jí povedlo překročit stanovené volební kvorum. Tyto volby byly pro KSČM rozhodující, poněvadž v politickém systému vzniklo mnoho nových levicových uskupení. KSČM pocítovala konkurenci, a tak se takticky spojila do koalice Levý blok. Tento krok měl odvrátit pozornost od konzervativního image strany. Jiří Svoboda prohlásil v souvislosti se štěpením KSČM, že: „Levý blok byl ve své době účelovým signálem, který ve své době měl velký smysl...spočíval v průkazné schopnosti KSČM vytvořit koalici s nekomunistickým subjektem... Byl to hmatatelný první signál, že KSČM chce překonat svou minulost.“ (Fiala, Mareš, 1999: 193).

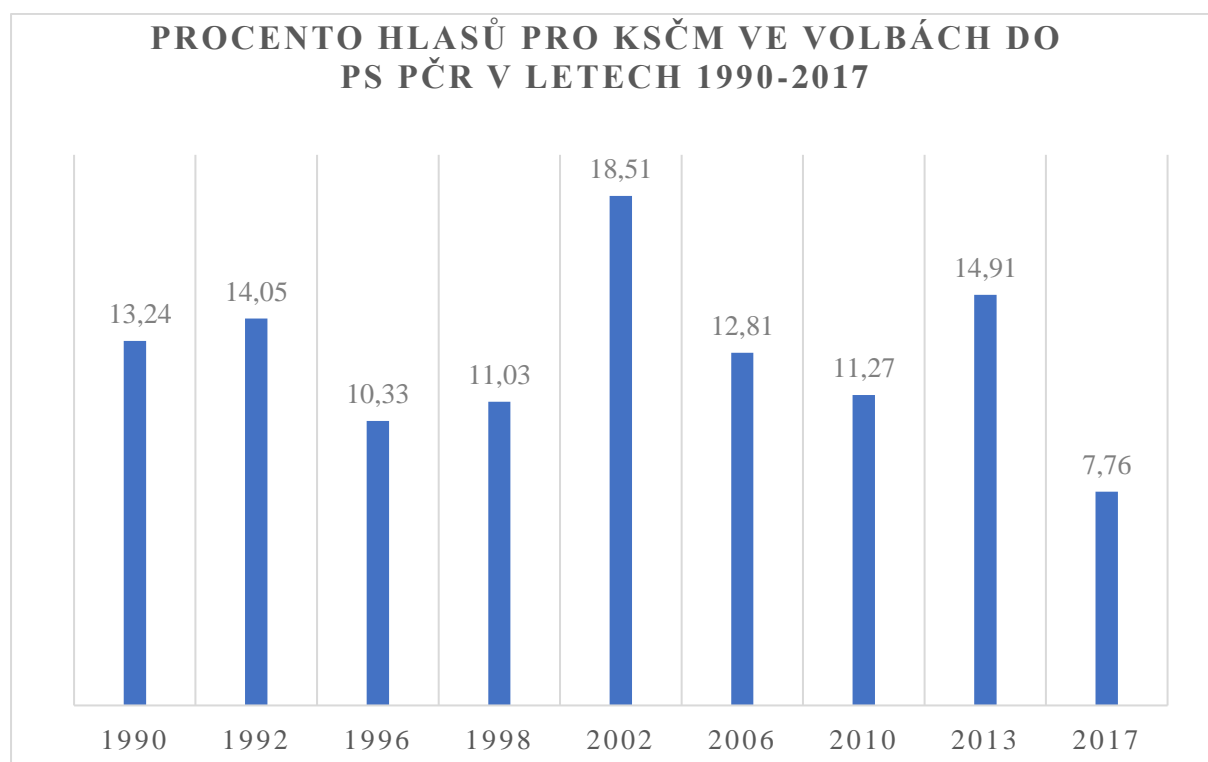
Konzervativní image strany tak později paradoxně napomáhala KSČM a současně i straně pomáhá k udržení si svého voličského jádra. Volební výsledky KSČM jsou totiž po dlouhou dobu konání voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky stabilní a vždy se komunistická strana těšila dvoucifernému výsledku vyjma posledních voleb, které se

konaly v roce 2017, kdy komunisté získali pouze 7,76 % (viz Graf 1), což je nejméně od konce komunistického režimu v České republice.

Největší procento hlasů KSČM ve volbách do PS PČR získala v roce 2002 a poté v roce 2013 (viz Graf 1.), jinak se vždy hodnota pohybovala okolo zisku 10-12 %. I s relativně vysokými volebními zisky se strana nikdy nestala součástí vládní koalice. To však neznamená, že tato strana nemá v politickém systému žádnou roli. KSČM totiž uplatňuje svůj vyděračský potenciál neboli *black-mail potential*⁷ (Kunštát, 2004).

Graf č. 1

Volební zisky KSČM v letech 1990-2017

Poznámky: *1992 v koalici s Demokratickou levicí s názvem Levý blok

Zdroj: www.volby.cz

Nejúspěšnějšími volbami pro KSČM byly volby v roce 2002. Takový výsledek pro KSČM v roce 2002, kdy předsedou byl stále konzervativní Miroslav Grebeníček, lze přičítat všeobecnému fenoménu „comebacku“ komunistických stran ve střední postkomunistické Evropě. Od roku 2002, zdá se, že komunistická strana slábne a poslední volby toto tvrzení jasně potvrzují (viz Tab. č. 2) (Haughton, 2004).

⁷ Black-mail potential znamená vyděračský potenciál. Vychází z anglického názvu black-mail, což znamená vydírat či šikanovat. Strana touto schopností zastrašuje strany a podvazuje možné vládní konfigurace (Kunštát, 2004:5).

Podpora KSČM v tomto období se dá přičítat i faktu, že úroveň podpory demokratického režimu v české veřejnosti variuje v rozmezí mezi 60-90 %. Zejména v období 2000-2005 rapidně klesá důvěra v demokracii, která se pohybuje mezi 60-50 %. S tímto souvisí i podpora v komunistickou stranu v České republice (Linek, 2010:66). Současně s tímto faktem nemusí souviset pouze důvěra v demokracii, ale může na to mít vliv i efekt opoziční smlouvy (Linek, 2010).

Při výpočtu obratu v počtu na mandáty lze vidět, že strana byla nejúspěšnější v roce 1996 a 2002, kdy vidíme vrůstající tendenci (viz Graf č. 3) V roce 1992, 1998 a také v roce 2013 strana opět zaznamenala úspěch. V ostatních volbách si strana buďto žádné mandáty oproti předchozím volbám nezískala, nebo mandáty ztratila (viz Graf č. 2). V průměru strana získává necelých 28 mandátů. Strana je spíše stranou úspěšnou, tzn. průměrná hodnota získaných mandátů převyšuje ty ztracené.

Tab. č. 2

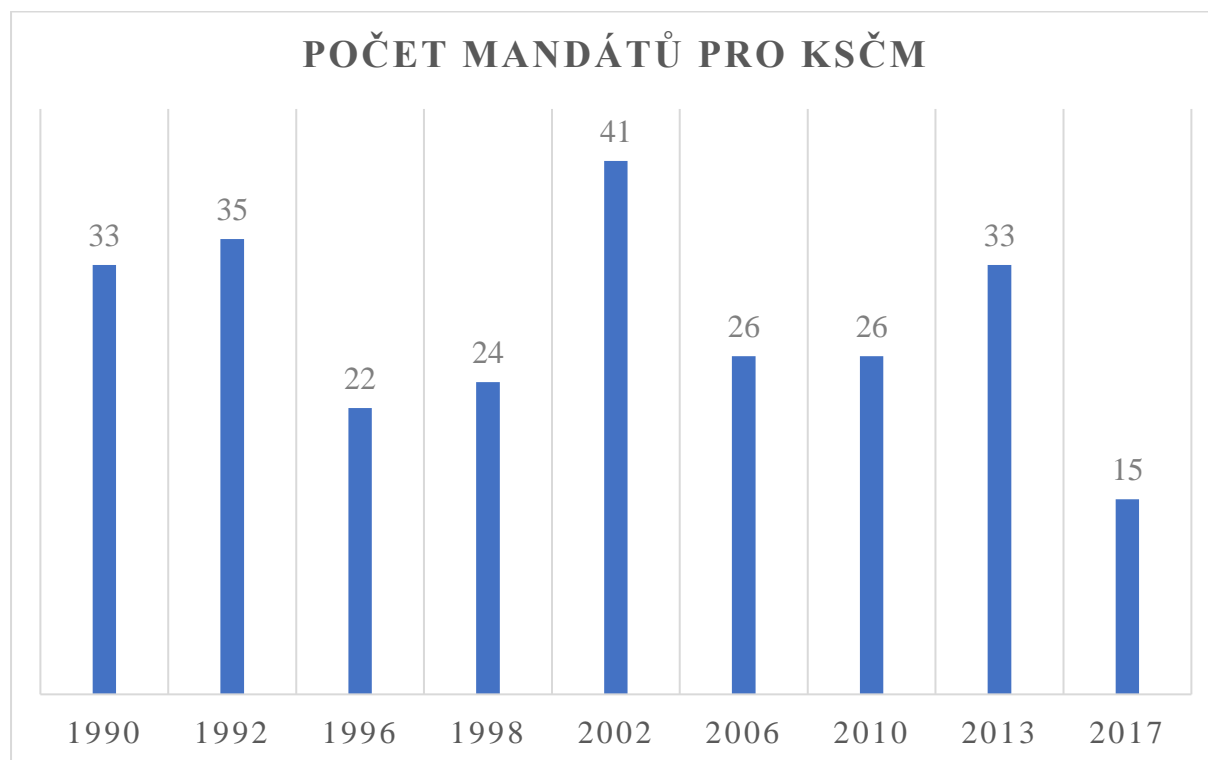
Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů KSČM

rok konání voleb do PS ČR	počet mandátů pro KSČM	obrat v počtu mandátů
1990	33	/
1992	35	0,06
1996	22	0,45
1998	24	0,08
2002	41	0,52
2006	26	-0,45
2010	26	0
2013	33	0,24
2017	15	-0,75
průměrná hodnota	28	0,02

Zdroj: autorka práce

Graf č. 2

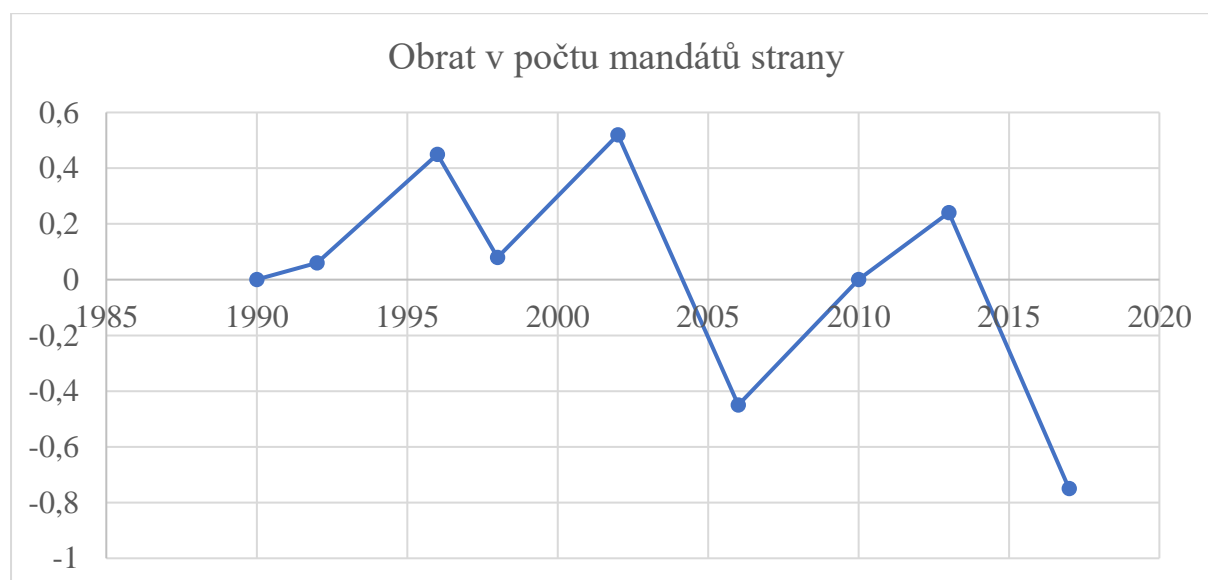
Počty mandátů pro KSČM v PS ČR ve volbách v období 1992-2017

Zdroj: europe-and-elections.eu

Graf č. 3

Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů strany KSČM v období 1990-2017

Zdroj: autorka práce

3.2. Nástupnická strana na Slovensku

Za ukončení historické kontinuity SDL s KSS lze považovat zasedání z 1. února 1991, zde se rozhodlo o změně názvu a diskontinuitě SDL s KSS. *Strana demokratickej ľavice* (SDL) vznikla 4. listopadu roku 1990 a fungovala do roku 2004, kdy se jejím právním nástupcem stala strana SMER-SD (*SMER, Sociální demokracie*) Roberta Fica (Rybář, Deegan-Krause, 2008).

SDL vznikla z reformního proudu KSS. V rámci KSS existovaly různé proudy, avšak za hlavní dva by se daly označit ty, které byly pro změnu názvu a pro transformaci strany a ti, kteří byli proti a chtěli zachovat ortodoxně-komunistickou image KSS. Peter Weiss, předseda SDL, byl pro transformaci a pro změnu názvu strany. Nově vzniklé Straně demokratické levice nedokázaly ortodoxně-komunistické proudy konkurovat kvůli antikomunistické náladě ve společnosti (Grzymala-Busse, 2002).

K definitivní proměně orientace strany došlo po prvních volbách, kdy KSS kandidovala jako součást KSČ. Před vznikem SDL existovaly dva různé proudy v KSS, a to Platforma socialistické orientace, která byla úzce propojena s Petrem Weissem a reformisty, která chápala 17. listopad jako „*dovršení neúspěšnosti bezperspektivnosti komunistické strany a důkaz selhání jejich organizačních a ideových principu.*“ (Kopeček in Hloušek, Kopeček, 2002: 104)

Komunistickou obnovu tak reformní křídlo odmítalo. Změnit postoj k bývalým členům komunistické strany a umožnit jejich rehabilitaci, rehabilitaci členů strany, kteří byli za normalizace perzekuováni, většina straníků však odmítla. Postupně proreformní směr ve straně převážil nad směrem ortodoxně-komunistickým.

Důležité je se zabývat i minulostí komunistické strany, což zcela jistě mělo efekt i na její působení v postkomunistickém období. Komunistická strana Slovenska (KSS) se formovala v květnu roku 1939, na základě rozhodnutí Komunistické internacionály a organizačně podléhala vedení Komunistické strany Československé v Moskvě (Hallon in Dejmek, 2018: 359).

Přes koncepci, že by Československo se mělo obnovit se slovenští komunisté později (1941) vyslovovali pro vznik samostatného sovětského Slovenska, které by se mělo připojit ke Sovětskému svazu. Tato koncepce se vzhledem k politické situaci na Slovensku vyjímala více jako koncepce znovuoobnovení Československa. Komunisté však fungovali v rámci ilegálního odboje, poněvadž všechny levicové politické subjekty byly na Slovensku striktně zakázány v období samostatné Slovenské republiky v letech 1939-1945. Po roce 1945 KSS vystoupila z ilegality. V období od roku 1948 nebyla KSS jedinou komunistickou stranou. Existovala také SSO a SSI, ty však společně s KSS tvořily pouze strany satelitní. Poté v Československu

následovalo období znárodnování a zahraniční politika stála pouze o styky s komunistickými zeměmi. Jakékoli interakce se Západem postupně vymizely, a to i v oblasti hospodářské, kde se veškeré exportní hospodářství orientovalo na SSSR. Padesátá léta byla plná represí a perzekucí, masových čistek a zavražďování obyvatel, všechny tyto represálie měly donutit obyvatelstvo režimu naslouchat. Koncem šedesátých let se situace ve společnosti začala uvolňovat. Ovšem toto období diskontinuity v Československém režimu akorát ukázalo na to, že *„socialismus sovětského typu byl ve střední Evropě v dané době nereformovatelný.“* (Londák in Dejmek, 2018: 623)

Komunistická strana Slovenska tvořila pouze pobočku KSČ. Cokoliv strana KSS chtěla na území Slovenska vykonávat, musela pro to získat povolení od KSČ. Z toho lze vidět její podřízenost Komunistické straně Československa. Dále se z toho dá usoudit, že politika, a i cíle KSČ a KSS byly syntetické, avšak určité rozdíly zcela jistě existovaly.

Po Pražském jaru bylo vyhověno slovenské části státu v požadavku na federalizaci státu. Také forma čistek členské základny a represí na slovenské obyvatelstvo v období po Pražském jaru byla mírnější, na rozdíl od čistek v české části Československa. KSS se totiž tolik na událostech Pražského jara totiž tolik neangažovalo jako KSČ, proto také narostla důležitost slovenských komunistů ve vedení a důležitosti ve straně (Grzymala-Busse, 2002: 36).

V osmdesátých letech, stejně tak jako na českém území Československa, se stranické vedení bránilo jakýmkoli reformám do pádu Železné opony. V Československu takový přístup k nutnosti reformy byl odmítavý, a také to bylo v rámci komunistické členské základny stran (KSČ i KSS) vítáno. Tento postoj si získal oblibu spíše v rámci členské základny stran v Československu, na rozdíl od členských základen stran v Maďarsku a v Polsku. Proti režimu se v části Slovenska zrodilo uskupení Veřejnost proti násilí (VPN), které vytvořilo v rámci slovenského komunistického režimu opozici. Ta však nebyla tolik aktivní, a tak rozsáhlá, jako Charta 77. Vedení KSS si však bylo vědomo nutnosti provedení reformy, ale proreformně naladěni komunisté si v KSS vždy vzpomněli na Pražské jaro a následné perzekuce, tudíž žádnou velkou iniciativu, zavádět reformy, KSS nevyvíjelo a žádná snaha o transformaci komunistické strany ani po režimu nebyla vyvíjena, poněvadž se nevědělo, jak tuto transformaci uskutečnit. Reformní jazyk byl pro tehdejší komunisty a jejich pozici ve stranickém systému hrozbou, a to až do začátku roku 1990 (Haughton, 2004).

V této podkapitole bude analyzován základní program SDE, v němž budou sledovány prvky strategie adaptace strany. Rovněž je důležité analyzovat personální složení strany a jiné důležité faktory pro stanovení následované strategie adaptace strany.

Proreformní části strany trvalo se dohodnout, jak strana bude po roce 1989 vypadat a jakou zaujmou pozici v novém stranickém systému. V této souvislosti je potřeba zmínit prohlášení tehdejšího tajemníka strany, Kanise, z února roku 1990, kdy se k historickému dědictví strany, v tomto projevu k únoru 1948, že tento rok lze hodnotit: „*jako završení procesu národní a demokratické revoluce. Vznikly podmínky pro vytvoření nové, sociálně spravedlivé společnosti. Bohužel tyto možnosti byly zčásti před únorem a hlavně v dalším období negativně limitované stalinistickými představami.*“ (Kopeček, 2000: 2)

Z toho vyjádření lze zhodnotit, že Kanis byl reformním komunistou, ale ne zastáncem toho, aby strana se reformovala na stranu sociálně demokratickou. Kanis však později patřil k nejrozhodnějším stoupencům vstupu Slovenska do NATO.

Strana demokratické levice za dobu svého působení (1991-2004) v politickém systému Slovenska měla pouze čtyři předsedy strany. Nejdéle působícím a také nejznámějším předsedou je její zakladatel Peter Weiss, který působil v postu předsedy strany v období od roku 1991 do roku 1996. Za jeho působení se SDE dostala pokaždé do NR SR a prošla různými fázemi vývoje. Weiss kladl důraz na změnu ideologie strany a snažil se stranu transformovat do moderní sociálně demokratické strany.

V této části práce bude analyzováno základní programové prohlášení strany. Rok 1996 lze z hlediska vývoje strany a členství strany SDE v SI pokládat za rok, kdy se transformace nástupnické strany na sociálně demokratickou dá považovat za završenou. V tomto roce rovněž vyšlo základní programové prohlášení, a to *Politický program Strany demokratickej ľavice*.

Již v druhé kapitole se SDE považuje za stranu, jejíž základy a hodnoty jsou založeny na demokratickém socialismu. Strana v něm „*akceptuje ideu demokratického socialismu. Za spirituální zdroj demokratického socialismu považujeme převážně křesťanství, humanistickou filozofii, osvícení, dále také sociální i historické práce Marxe a Engelse.*“ (SDE, 1996)

V oblasti ekonomické se strana profiluje jako prodemokratická a je pro sociálně a environmentálně orientovanou ekonomiku: „*SDE chce moderní a účinnou ekonomii, která bude schopna vytvořit dostatečné zdroje na základě volných a demokratických rozhodnutí lidí, kteří se chtějí zapojit do pracovního života.*“ K transformaci ekonomiky se SDE vyslovuje takto: „*Levice, včetně SDE, nevidí žádná praktická ani ideologická omezení v podpoře transformace z centrálně plánované na tržní ekonomiku. Naopak, má příležitost ovlivnit tento proces a prosazovat své vlastní cíle.*“ SDE je pro to: „*zajistit vytvoření takové formy tržního*

hospodářství, která by byla založena na hodnotách a principech demokratického socialismu.“ V rámci začlenění se do Evropy: „*SDL podporuje snahy připojit se k EU, je to v souladu s vitálními zájmy Slovenska.*“ (SDL, 1996)

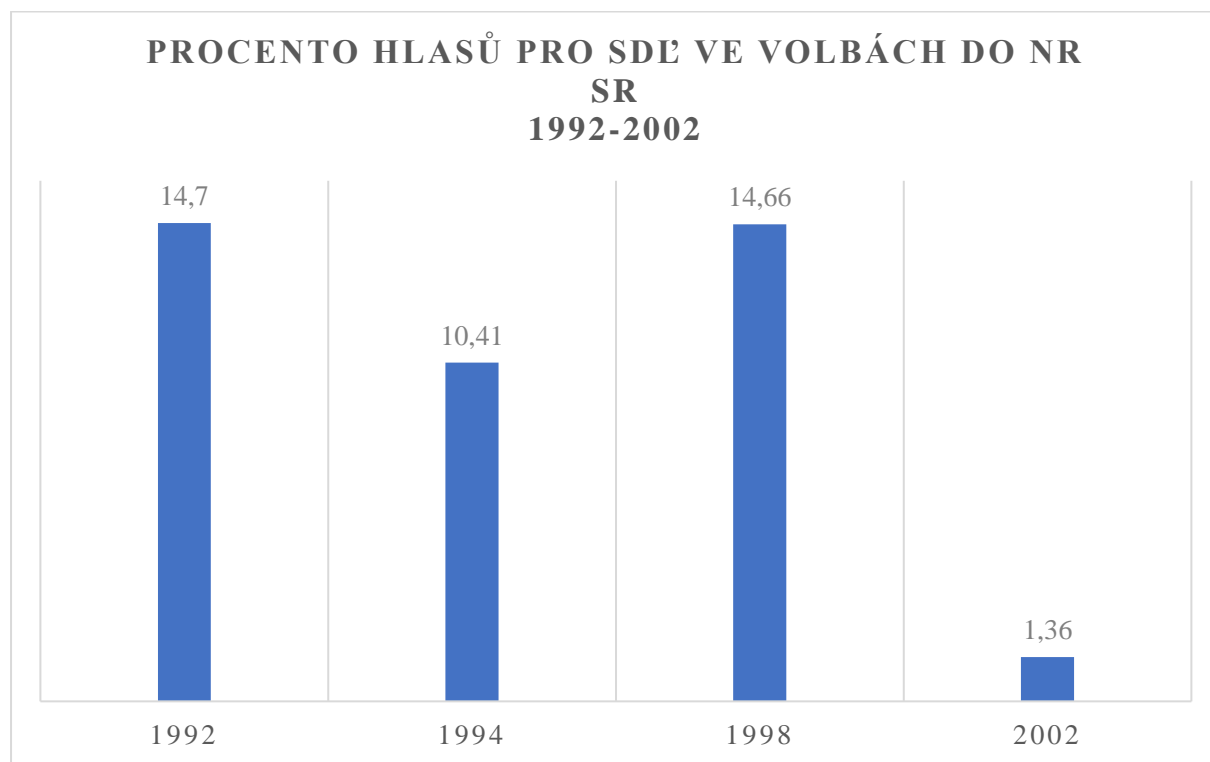
V oblasti zahraniční politiky Slovenska se v základním politickém programu SDL vyslovuje pro efektivní a mírumilovný vývoj. „*Nejlepší zárukou míru a bezpečného rozvoje mladé Slovenské republiky vidíme v aktivním účastnění se na vytváření a na rozvoji kolektivního a kooperativního celoevropského systému. ... SDL podporuje vyváženou a aktivní přítomnost Slovenské republiky ve všech třech pilířích rodící se evropské struktury – OBSE, ZEU, NATO.*“ (SDL, 1996)

V SDL převážilo proreformní křídlo ve straně a bylo tak dosaženo potřebných reforem. Pokud se podíváme na typické znaky strategie *pragmatic-reform*, lze zde objevit určitou odchylku od této strategie, poněvadž vedení strany v průběhu transformace úplně nezavrhl marxistické hodnoty, na které se odkazuje v základním politickém programu, což by SDL mělo zařadit do strategie *leftist-retreat*. Neodmítají však zapojení se do evropské levice, což je typické pro *pragmatic-reform* a je rozhodující členství v Socialistické internacionále, což definitivně podporuje tvrzení, že strana spíše využila *pragmatic-reform* strategii, i když se nedistancovala od dědictví Marxe a Engelse. Strana následovala tedy kombinaci obou těchto strategií na základě analýzy základního programového prohlášení strany a prohlášení představitelů SDL.

Ve volbách v roce 1992 SDL zažila relativní úspěch a pokaždé se jí v období 1992-1998 podařilo překročit stanovené volební kvorum (viz Graf č. 4). V roce 1998 byla součástí vládní koalice, což je úspěchem této strany. Ovšem ve volbách v roce 2002 SDL zaznamenala obrovský propad a získala pouhých 1,36 % a nepřekročila 5 % klauzuli. Kdežto Komunistická strana Slovenska (KSS) byla celou tuto dobu neúspěšná a v roce 2002 se KSS dostala do parlamentu s 6,32 % všech hlasů po dlouhodobém neúspěchu (viz Graf č. 5) Nástupnická strana SDL zažila tyto volby obrovský kolaps a hlavně obrovský propad v důvěře voličů. Přitom v ostatních zemích Visegrádské skupiny docházelo k „politickému comebacku“ nástupnických stran, ale SDL zažila extrémní propad (Haughton, 2004).

Graf č. 4

Volební zisky SDE ve volbách v období 1992-2002

Zdroj: *europe-and-elections.eu*

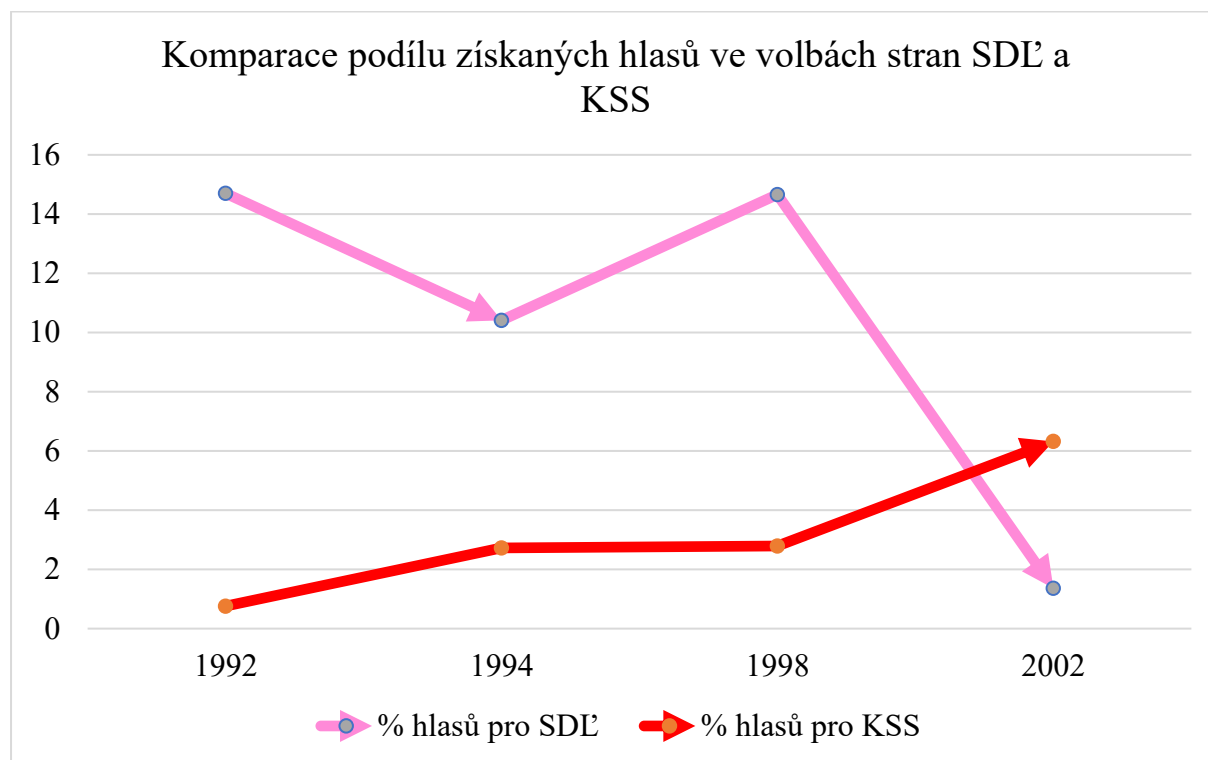
Poznámky: *1994 v koalici Společná volba se stranami SDSS, SZS, HPS

Jedním z důvodů pro katastrofický výsledek ve volbách byla vnitrostranická nestabilita strany a také neshody, které způsobila neschopnost zvládat ekonomické reformy. Dále to byla také určitá ztráta identity, kterou tato strana utrpěla, když se stala součástí koalice Společné volby. Společně s těmito faktory, které straně vůbec neprospívaly, strana se vyslovovala pro předčasné volby. Spolu s tímto se Slovensko nevypořádalo s ekonomickými reformami úspěšně a bylo v obrovském deficitu (Haughton, 2004: 185).

Kvůli těmto faktorům SDE ve volbách utrpěla porážku a získala pouhých 1,36 %, což ve straně způsobilo ještě více napjatou situaci, která vyústila v rozhodnutí stranu rozpustit. Stalo se tak ke dni 31. prosince roku 2004.

Graf č. 5

Zisky stran KSS a SDĽ 1992-2002 – porovnání

Zdroj: *europe-and-elections.eu*

Poznámky: *1994 v koalici Společná volba se stranami SDSS, SZS, HPS

V případě slovenské nástupnické strany úspěšnost v přepočtu na mandáty měřena nebude, poněvadž strana zanikla již po čtvrtých demokratických volbách, a to v roce 2004. Nebude měřena ani úspěšnost stran KSS, protože krom voleb v roce 2002 nezískala žádné mandáty ve slovenském parlamentu.

3.3. Nástupnická strana v Polsku

O vzniku nové nástupnické strany se jednalo již na X. zasedání pléna Ústředního výboru PZPR na přelomu roku 1988-1989, kde si zastánci reformního proudu vynutili jednání u „kulatých stolů“. Na tomto plénu byl poprvé politický pluralismus uznán stranou PZPR za základ moderního státu a „*byl vysloven souhlas s možností předání moci v poměrně blízké době.*“ (Kowal in Hloušek, Kopeček, 2002: 144)

V návaznosti na myšlenku existence politického pluralismu v Polsku se poprvé začíná přemýšlet o vzniku nástupnické strany PZPR. Také v tomto období dochází k odstranění klauzule z ústavy, která stanovila vedoucí roli strany PZPR v Polsku, přesně to bylo 29. prosince roku 1989. Po prvních semidemokratických volbách, které skončily pro PZPR obrovským neúspěchem, začaly z této strany odcházet desetitisíce členů a přestali do ní vstupovat noví členové (Kubát, 2005; Waller, 1995: 475).

Společně se SdRP vznikla Polská sociálnědemokratická unie (PUS). SdRP byla zastoupena bývalými reformními členy strany PZPR, z nichž nejznámějšími jsou dva mladí reformátoři, bývalí členové ZPR, Alexander Kwaśniewski a Leszek Miller, z kterých se posléze stali i předsedové nově vzniklé SdRP. Jejich výhoda spočívala v tom, že již za fungování PZPR mohli posbírat zkušenosti z působení ve státní správě a ve vysoké politice. Představitelé těchto stran se hlásili otevřeně k sociálně demokratickým hodnotám a vytvářeli tak novou tvář pro stranu SdRP. V roce 1991 vznikla koalice Svazu demokratické levice (*SLD – Sojusz Lewicy Demokratycznej*). Tato koalice se stala politickou stranou v roce 1999, poté co se vedení SdRP rozhodlo ukončit svou činnost. (Kowal in Hloušek, Kopeček, 2002: 150-154).

Ke konci 40. let v politickém systému Polska byla hlavní politickou stranou Polská sjednocená dělnická strana (PZPR). Tato strana vznikla spojením Polské dělnické strany a Polské socialistické strany v roce 1948 a fungovala v Polsku až do roku 1989. Současně s ní koexistovaly v polském politickém systému další dvě satelitní strany, které byly vůči PZPR loajální a byly jí zcela podřízeny. Komunistická strana po druhé světové válce v Polsku neoplývala takovou podporou a členskou základnou, jakou například oplývala komunistická strana v Československu, která byla mimořádně populární v české společnosti. Polská komunistická strana však byla v tomto směru opakem. PZPR byla schopna rekrutovat do komunistické strany pouze 4,3 % polské dospělé populace. Tento podíl polských občanů ve straně se nijak drasticky nesnižoval ani nezvyšoval po dobu fungování režimu. Průměrně v Polsku se členství v komunistické straně týkalo pouhých 5,4 % dospělé populace Polska (Grzymala-Busse, 2002; Hloušek, Kopeček, 2002).

Pro stanovení následované strategie adaptace polské nástupnické komunistické strany je nutno se rovněž zabývat historií strany, poněvadž si strana odnáší svou image právě z tohoto období. Polská komunistická strana sice potlačila několik protestů vůči režimu za své existence, a to v letech 1956, 1968, 1970 a 1976, ale na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století vzniklo opoziční odborové hnutí Solidarity (celým názvem: *Nezávislý samosprávný odborový svaz Solidarita*), které se stalo prvním opozičním hnutím v Evropě a strana byla nucena později vést dialog s tímto hnutím. Mnohé komunistické strany nebyly schopny vésti dialog s opozicí ani posledních pár dní před koncem komunistického režimu. Solidarita v Polsku se stala v letech 1980-1981 „*vážným mocenským protihráčem komunistického režimu, jenž se ocitl v hluboké krizi.*“ (Kopeček in Strmiska, 2005: 436)

Při posledních masivních protestech dne 13. prosince roku 1981 před úplným pádem režimu, když komunisté zasáhli, v Polsku byl vyhlášen válečný stav, který byl ukončen až v roce 1983 a činnost Solidarity byla potlačena, avšak toto nebylo dlouhodobě udržitelné. Potlačení protestů z let 1980-1981 totiž ve společnosti vzbudilo značné rozhořčení, a ještě větší nedůvěru v komunistický režim a v PZPR nadále. PZPR sice přislíbila zlepšení situace ve společnosti, ale to se jí dlouhodobě nedařilo. Na slabost komunistického režimu ukazovala nejenom probíhající krize, ale také i stávky pramenící z ní, a to na přelomu v roce 1988, kdy tyto události ukázaly zároveň na neschopnost PZPR vést dialog s veřejností (Grzymala-Busse, 2002).

Polský průběh tranzice k demokracii trval zhruba deset let, na rozdíl od satelitních států v Evropě, první změny a vznik opozice v režimu lze pozorovat již v průběhu roku 1980. Polský komunistický režim byl první v Evropě, který zkolaboval, tím tak přispěl ke spuštění událostí v tomto regionu (Zubek, 1994: 801). Poslední ze série protestů v Polsku vůči komunistickému režimu položil základy pro existenci Solidarity, která se postupně rozrostla do takové velikosti, že se do ní zapojila téměř jedna třetina dospělého obyvatelstva Polska v letech 1980-1981 (Grzymala-Busse, 2002; Colomer, 1994).

Při srovnání výše členství občanů v Solidaritě a členství občanů v komunistické straně lze konstatovat, že ve společnosti panovala už značná nespokojenost na počátku 80. let. Polsko, vznikem Solidarity a posléze zahájením jednání u „kulatého stolu“, jenž musela PZPR schválit, bylo pionýrem demokratizačního procesu (Kubát, 2005).

Hlavním dojednaným výsledkem tohoto jednání bylo uskutečnění prvních semidemokratických voleb již 4. června roku 1989, kdy poprvé od začátku fungování komunistického režimu v Polsku sestavoval vládu nekomunistický premiér.

Z hlediska personálního vývoje lze konstatovat, že SLD vskutku byla stranou proreformní. Prvním předsedou, a později dvakrát zvoleným prezidentem Polska, polské nástupnické komunistické strany, se stal Aleksander Kwasniewski. Ten se snažil o obnovení stranické orientace a vedl stranu k hospodářským a ekonomickým reformám. Původně byl součástí reformního křídla PZPR. Později jeho hlavní prioritou bylo navázat na sociálně demokratické hodnoty a implementovat potřebné reformy, tedy chtěl stranu úplně transformovat. Dále chtěl do SdRP zakomponovat co nejvíce mladých lidí, kteří byli reformně orientováni.

V roce 1999 se sloučila koalice SLD, přičemž SdRP byla její součástí. Lezsek Miller pokračoval ve své funkci předsedy strany i v SLD. Miller rovněž pocházel z PZPR a byl jejím dlouholetým členem a v osmdesátých letech se vyslovoval pro reformy, které bylo v Polsku nutné zavést. Během Lezskovy vlády se Polsko připojilo do OECD a bylo přizváno k vyjednávání o členství v NATO a EU, což přispělo k značné oblibě SLD napříč veřejností a SLD si získávala v této době nové členy a nadále vzrůstala obliba SLD. To také potvrzují veřejně dostupná data veřejného mínění v Polsku. Ty ukázaly na bohatství, růst spotřeby a na vyšší příjmy. Tyto pozitivní trendy byly zejména přisuzovány hlavně SLD. (Bozóki, Ishiyama 2002: 64-67)

Je nutno zabývat se tím, jakou strategii adaptace SdRP/SLD následovala. Pro toto zjištění je pro mě nutné sledovat interní faktory strany adaptace včetně členství v Socialistické internacionále a také jejich základního programového prohlášení.

V roce 1999 bylo vydáno základní programové prohlášení strany: *Nasze Tradycje i Wartości – Deklaracja I Kongresu SLD I*. V tomto dokumentu SLD uvádí, že bude budovat svou vlastní tradici z různých prvků polské historie, a to z toho, co považuje za nejcennější, z úspěchů různých levicových frakcí.

Strana se v základním programovém prohlášení distancuje od komunistického režimu a od jejího původního charakteru, kdy uznává, že komunistický režim byl pro polskou historii zločinný: „*Odsuzujeme zločiny komunistické totality, které popřely téměř veškeré ideály levice.*“ (Kowalczyk, 2015:160). Dále v této deklaraci vzdávají hold obětem zločinného komunistického režimu a zmiňují také potřebu jisté kompenzace pro poškozené komunismem, kteří ještě stále žijí: „*Vzdáváme hold obětem těchto zločinů, víme, že mnoho obětí je stále naživu. Tyto zločiny by měly být kompenzovány těmito obětem.*“ (Kowalczyk, 2015:160).

V dokumentu se nadále vyslovují pro sociální demokracii a deklarují zájem se stát součástí evropské levice. SLD se toto povedlo a stala se součástí Socialistické internacionály v roce 1996. Tento krok definitivně potvrdil politický směr, jímž byl sociálně demokratický

směr a rovněž tímto strana dokončila transformaci strany z ortodoxně komunistické na sociálně demokratickou. Zároveň se strana neodkazuje na dědictví Marxe a je pro tržní ekonomiku.

Na základě výše popsaných interních faktorů adaptace strany lze tuto stranu považovat za tu, co následovala strategie *pragmatic-reform* a stala se tak součástí moderní evropské sociálně demokratické levice.

Strana se po využití této strategie stala trvalou součástí politického systému v Polsku, krom roku 2015, kdy kandidovala strana SLD v koalici, kdy nepřekročila volební kvorum pro koalici a získala pod 8 % hlasů (viz Graf č. 6). První řádné demokratické volby SLD prohrála, stejně jako většina nástupnických stran a zvítězila uskupení, která tvořila v komunistickém režimu opozici.

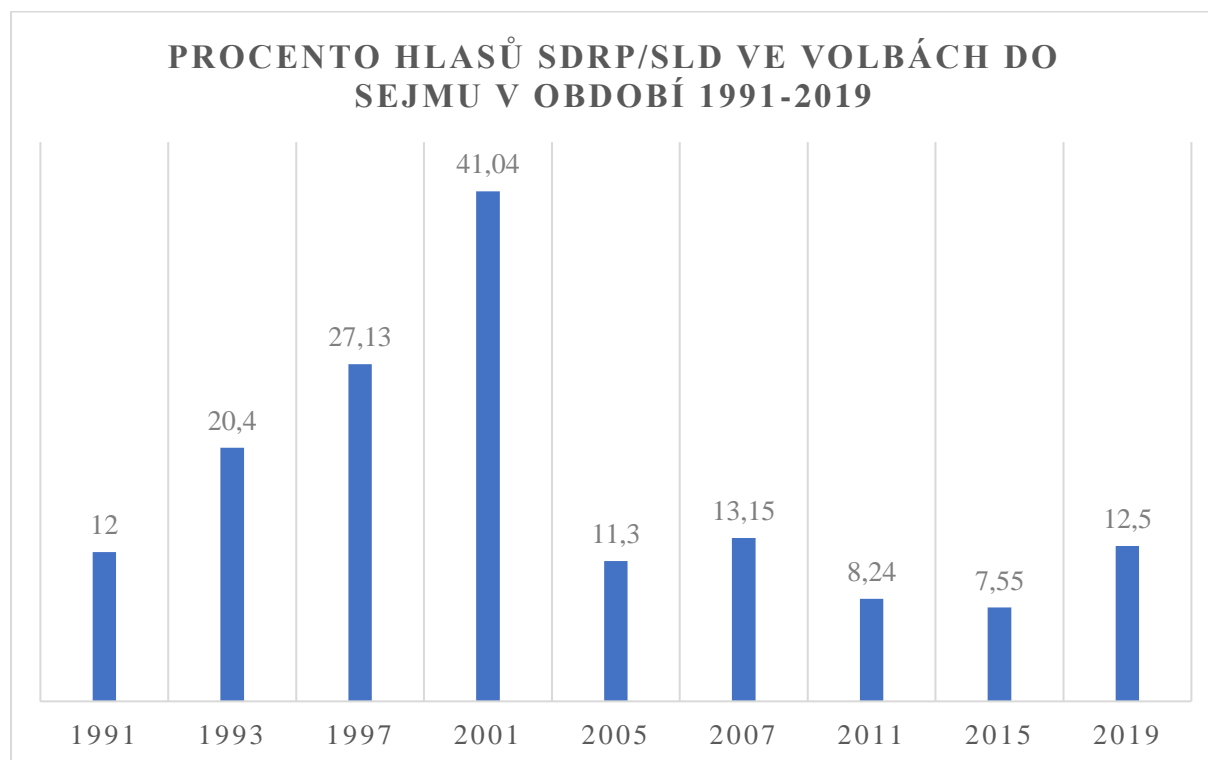
V prvních volbách zvítězily pravicové subjekty, stejně jako ve zbytku postkomunistického evropského prostoru. Největší podporu měly ty subjekty, které navazovaly svou politikou na hnutí Solidarity. SdRP v nich kandidovala v koalici Svazu demokratické levice, v nichž SdRP hrála hlavní roli a umístili se ve volbách druzí s 12 % hlasů. Zajímavostí je, že si na kampaň pro tyto volby, i přes to, že se snažila od absolutní oddělení se od komunistické ideologie kvůli podpoře veřejnosti, si strana vypůjčila peníze od Komunistické strany Sovětského svazu (Kowal in Hloušek, Kopeček, 2002: 151)

Ve volbách roku 1993 se situace pro levicová uskupení v Polsku změnila a SLD volby vyhrála. Ve volbách roku 1993, po značné vládní nestabilitě a následném rozpuštění Sejmu, levice zvítězila a SLD získala 20,4 % hlasů. Další volby v roce 1997 levice již nevyhrála. SLD zůstala spojena a do dalších voleb se proměnila z koalice na stranu. Zde lze vidět, že již v tomto bodě dochází k úplné transformaci strany.

Nejúspěšnějšími volbami pro SLD byly volby v roce 2001, kdy tento výsledek jednoznačně souvisí s dovršenou transformací strany a také se všeobecným „comebackem“ levicových uskupení v Evropě. SLD v čele s Leszkiem Millerem získává v parlamentu 216 mandátů s podílem 41,04 % všech hlasů v koalici s Uníí práce (*UP-Unia Pracy*). Dalším faktorem kromě dovršené transformace strany je i změna ve volebním zákoně, kde byly posíleny proporcionalní prvky ve volebním systému. Toto mělo pozitivní efekt pro malé i střední strany. SLD pravděpodobně na svou stranu přilákala nerozhodnuté voliče a také ty, kteří nebyli spokojeni s vládou z předchozího volebního období. Následující volby však strana zažila propad a získala pouze 11,3 % hlasů a od těchto voleb již nikdy strana nezaznamenala takový úspěch jako ve volbách roku 2001, kdy strana byla na svém vrcholu (viz Graf č. 6) (Kopeček, 2002).

Graf č. 6

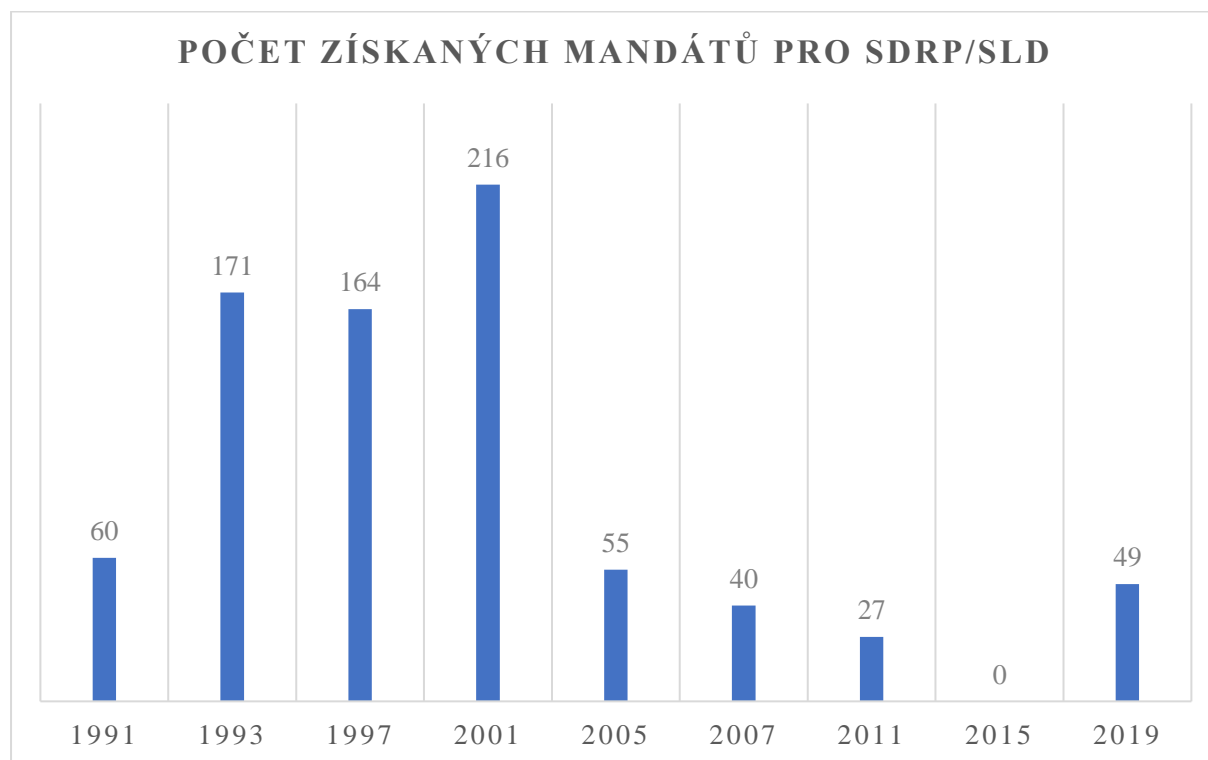
Zisky SdRP/SLD ve volbách v letech 1991-2019

Zdroje: *europe-and-elections.eu*

Poznámky: *1991 SdRP v koalici SLD, 1993 SdRP v koalici SLD, 1997 SdRP v koalici SLD, 2007 v koalici LiD, 2015 v koalici Sjednocená levice, 2019 v koalici Levice

Při výpočtu obratu v počtu mandátů lze vidět, že strana byla nejúspěšnější v roce 1993 a 2001, kdy lze sledovat vrůstající tendenci strany. Současně po obou volbách v roce 1993 a 2001 se strana stala stranou vládní. V ostatních volbách SLD žádný velký úspěch nezaznamenala. V průměru strana získává necelých 87 mandátů. Polská nástupnická strana má průměrnou výslednou hodnotu obratu v přepočtu mandátů zápornou. To znamená, že strana je spíše neúspěšná i přes to, že v počátcích zaznamenala obrovský úspěch. V následující tabulce a grafech lze vidět, že po volbách v roce 2001 je pro stranu SLD obdobím volebního neúspěchu (viz Graf č. 7, Tab. č. 3).

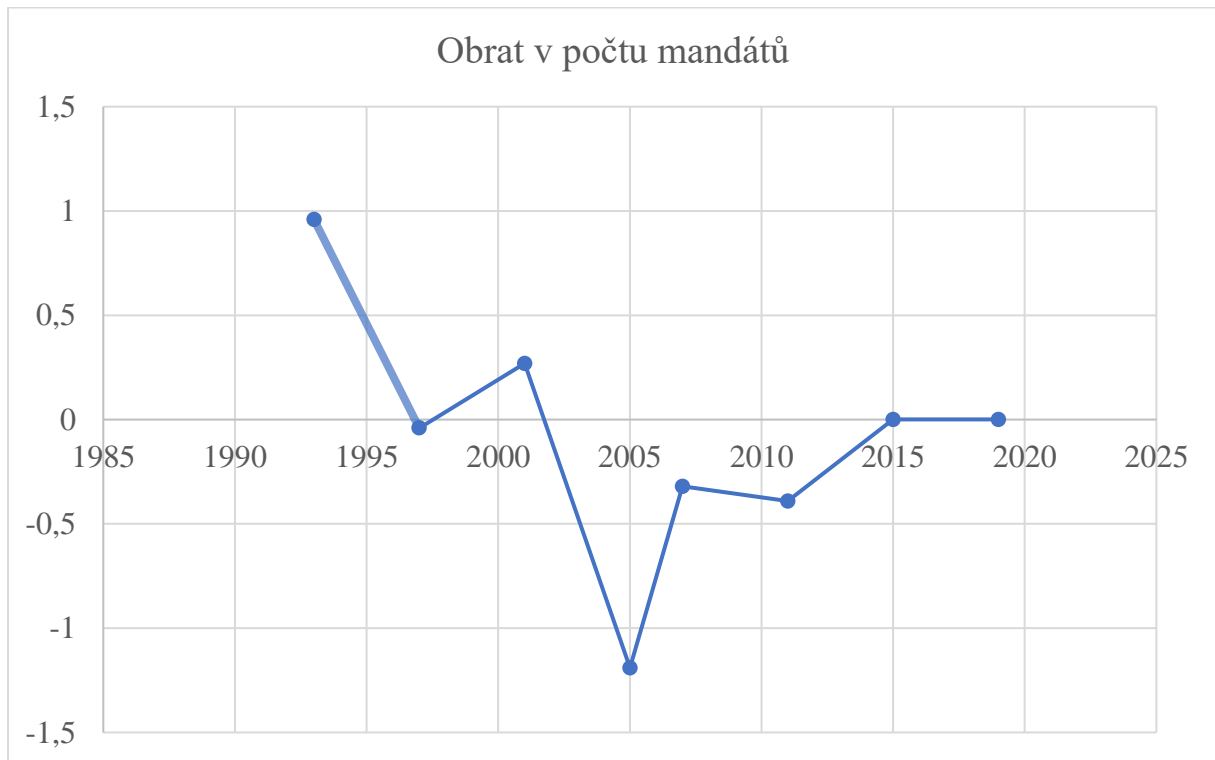
Graf č. 7**Zisky mandátů pro SdRP/SLD ve volbách v období 1991-2019***Zdroj: europe-and-elections.eu***Tab. č. 3****Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů SdRP/SLD**

rok konání voleb do parlamentu	počet získaných mandátů	obrat v počtu mandátů
1991	60	/
1993	171	0,96
1997	164	-0,04
2001	216	0,27
2005	55	-1,19
2007	40	-0,32
2011	27	-0,39
2015	0	-2
2019	49	2
průměrná hodnota	87	-0,09

zdroj: autorka práce

Graf č. 8

Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů strany SLD

Zdroj: autorka práce

3.4. Nástupnická strana v Maďarsku

Maďarská socialistická strana se zrodila jako nástupnická strana Maďarské socialistické dělnické strany 7. října roku 1989, která prosazovala jednotu a disciplínu. Stalo se tak přesně po sjezdu režimní strany MSZMP a hned druhý den sjezdu, kdy byl ohlášen vznik Maďarské socialistické strany, kde většina delegátů sjezdu se podílela na jejím založení. Její založení ohlásil Rezső Nyers, který byl zodpovědný za Nový ekonomický mechanismus⁸ (NEM), později je tento pojem známý jako tzv. druhá ekonomika (Benda in Hloušek, Kopeček, 2002:167)

MSZP se považuje za legálního nástupce komunistické strany MSZMP. Strana se mohla spolehnout a částečně i navázat na svou „gulášovou“ minulost. MSZMP byla nejvíc liberalizovanou stranou v rámci V4 ke konci komunistického režimu, tudíž MSZP navázala jednak na tuto tvář, ještě režimní, dále také tu reformistickou režimní, moderní socialistickou, díky tomu tak měla lepší výchozí pozici z režimu a rovněž tak větší šanci v postkomunistických volbách. Z tohoto hlediska je důležité se ptát, zda se povaha s přechodem na tržní ekonomiku změnila v mocenských pozicích strany, přičemž existuje předpoklad, že se moc nezměnila, při srovnání s ostatními nástupnickými stranami v Evropě, vyjma například polské nástupnické komunistické strany (Szelényi, Szelényi, Kovách, 1995: 700).

První komunistickou vzniknuvší stranou v Maďarsku je Maďarská strana komunistů (KMP-*Kommunisták Magyarországi Pártja*) a v roce 1919 vznikla Maďarská republik rad, která v tom samém roce však i fungovat přestala. Maďarsko tak mělo zkušenost s komunismem již před druhou světovou válkou. Maďarská komunistická strana v poválečném období zdaleka neoplývala takovou podporou, jakou měla komunistická strana v Československu po druhé světové válce. Spíše byla viděna jako importovaná zahraniční politika Sovětského svazu do maďarských politických tradic. Komunistická strana MSZMP se svou velikostí členské základny velmi odlišovala. Od převzetí moci komunisty bylo v Maďarsku pouhých 12,3 % členů komunistické strany, kdežto v Československu to bylo jednou tolik, a to 25,3 %. Průměrná hodnota členů v Maďarsku přitom byla 6 % veškeré dospělé populace (Grzymala Busse, 2002).

Po Stalinově smrti a po konci období stalinismu, rok 1956 v Maďarsku poukázal na slabost, křehkost zdejšího komunistického režimu a malou podporu komunistické ideologie

⁸ Nový ekonomický mechanismus je ekonomická reforma, která byla sestavena v roce 1968 ministrem financí Rezső Nyersem. NEM redukoval centrální industriální plánování a redukoval roli státu v ekonomice. Později tento smíšený systém je znám v souvislosti s Maďarskem jako tzv. druhá ekonomika (Szelényi, Szelényi, Kovách, 1995:701).

napříč maďarskou společností. Masivní protesty a snaha o změnu v roce 1956 byly potlačeny a poukázaly tak na neoblíbenost komunistického režimu v Maďarsku, který si s krizí režimu nedokázal poradit. Rok 1956 v Maďarsku neznamenal jen potlačené protirežimní protesty, ale byl to i rok, který znamenal nejen pro Maďarsko naděj na změnu politického klimatu, která po tomto potlačeném povstání úplně vymizela.

Imré Nagy deklaroval zájem o vystoupení z Varšavského paktu, a to podnítilo potlačení revoluce Kádárovou vládou, který se stal hlavní postavou maďarského komunistického režimu. Po povstání následovalo zastrašování občanů, aby již nevyjadřovali odpor vůči režimu. János Kádár však svou politiku přehodnocuje v průběhu 60. let, přestává s kopírováním příkazů z Moskvy a vykročí svou vlastní cestou s přístupem ke komunistickému režimu. V roce 1963 se dramaticky mění kurz směřování kádárovského režimu po letech represí. Kádár přistupuje na politiku ústupku a kompromisu (Szelényi, Szelényi, Kovách, 1995: 701).

Ve svém známém novoročním projevu v roce 1962 prohlásil jeho později nejznámější větu: „*Kdo není s námi, je proti nám!*“ (Hashim, 2002: 47). Tento výrok lze interpretovat jako nevměšování se a nevystupování veřejnosti proti režimu, přičemž lidem v Maďarsku na oplátku Kádár ponechá i volnost v oblasti ekonomické.

Existence druhé ekonomiky byla nejdříve užívána v zemědělství. Později se tento přístup kopíroval i do průmyslu. Tato liberalizace v oblasti průmyslu a zemědělství, která umožňovala existenci malých soukromých subjektů v těchto sektorech, byla strategickým krokem ke zvýšení oblíbenosti režimu napříč maďarskou společností. Ekonomická decentralizace tak nepochybně napomohla oblíbě komunistickému režimu v Maďarsku. Lidé tak měnili menší ekonomickou svobodu za svobodu politickou. Většinou se o takovéto volnější podmínky kádárovského „gulášového socialismu“ zasloužila reformní inteligence, která se „*před koncem 80. let nedostala k rozhodujícímu podílu na moci, díky postupnému uplatňování hlediska odborné způsobilosti při obsazování do různých funkcí přece jen pronikala do státního a stranického aparátu a na vedoucí místa v hospodářství.*“ (Benda in Hloušek, Kopeček, 2002:164; Lach, 2003).

Stejně jako ostatním zemím ve střední Evropě se však sílící ekonomická a také i politická krize koncem 80. let nevyhnula ani Maďarsku. Právě v těchto letech dochází k formování ucelené opozice v rámci maďarského komunistického režimu. Avšak k částečné reformě strany dochází již v roce 1985, kdy do parlamentu mohlo být zvoleno 35 nezávislých poslanců. Později vzniká Maďarské demokratické fórum (MDF) v roce 1987. Záhy poté v roce 1988 již funguje svobodný tisk a formují se nové politické strany (Lach, 2003; Hashim, 2002: 48).

V této podkapitole bude analyzován politický program MSZP, který bude určující pro stanovení strategie adaptace strany MSZP. Rovněž budu analyzováno, jaký vliv měl výběr strategie na vývoj strany od jejího vzniku a jak je MSZP úspěšná dnes.

MSZP je výjimečná v tom, že transformace této strany začala daleko dříve, než se komunistický režim v zemi zhroutil. Většina nástupnických stran začala s reformami až poté, co komunistický režim byl u úplného konce, či až po něm. Maďarská socialistická dělnická strana s reformami začala daleko dříve než všechny ostatní strany. Za svou reformní povahu ještě před koncem režimu vděčí Maďarská socialistická strana straně Maďarské socialistické dělnické straně, která umožnila v rámci „gulášového socialismu“ existenci reformní inteligence. Tato inteligence tak získala možnost studovat na západních univerzitách a udržovala vztahy se Západem a zároveň inteligence byla i členy MSZMP, což přispělo k její reformní povaze (Lach, 2003).

Za důležitý mezník v proreformním obratu v MSZMP se dá považovat celostátní konference strany v květnu roku 1988, kdy získaly převahu ve straně reformní síly. Závěrem této konference bylo oznámení o nutnosti politických reforem, bez nichž se opravdová hospodářská reforma nemůže uskutečnit a tato koncepce: „v květnu 1988 předpokládala oddělení stranických a státních orgánů, avšak neopustila ještě rámec socialistického pluralismu a systému jedné strany.“ (Benda in Hloušek, Kopeček, 2002: 164)

V roce 1990 vyšlo první programové prohlášení s názvem *Még nem késő*, kde strana se jasně vyslovuje pro tržní hospodářství a ne pro centrálně řízenou ekonomiku a podporuje v něm soukromé vlastnictví. Rovněž tento dokument obsahuje zápis ze stranického sjezdu strany.

MSZP se v tomto prvním programovém prohlášení považuje za pokračovatele demokratických tradic: „MSZP je dědicem všech aspirací, které současně bojovaly proti konzervativním, fašistickým a stalinským diktaturám za demokracii a socialismus.“ Ve vztahu k minulosti se nepovažuje za nástupce komunistické strany a tvrdí, že: „byl vytvořen systém státního útlatu a vykořisťování, který se udržel při životě potlačováním demokracie a diktaturou jedné strany a postavil tuto část Evropy pod sovětskou vládu.“ V programu však vyzdvihla období od roku 1963: „Životní úroveň vzrostla, začala jakási kontroverzní civilizace.... To vše nakonec přispělo ke zrání podmínek pro změnu organického a mírového režimu, ale nezměnilo to podstatu systému a nutnost jeho zhroucení.“ (MSZP, 1990)

Strana si je vědoma, že byla jednou z nejvíce reformovaných za svého režimního působení. Dále MSZP se vyslovuje pro hodnoty jako je spravedlnost, solidarita a jsou pro redukci sociálních i ekonomických nerovností: „Demokratický socialismus je tedy mezinárodní hnutí za svobodu, sociální spravedlnost a solidaritu.“ (MSZP, 1990)

MSZP deklaruje rovněž svůj zájem stát se součástí evropské levice: „*Maďarská socialistická strana považuje koncept přijatý stranami Socialistické internacionály za svůj vlastní. Stockholmská deklarace Socialistické internacionály stanoví principy hnutí.*“ (MSZP, 1990)

V ekonomické oblasti se distancuje od ekonomické politiky minulého režimu: „*pojem demokratický socialismus znamená osvobození nejen od politického a sociálního útlaku, ale také od ekonomického podmanění a bídy. Podporujeme moderní formy komunitního vlastnictví... Zasazujeme se o přechod na tržní ekonomiku.*“ MSZP je rovněž pro co nejrychlejší formu privatizace. Zasazuje se o přechod na tržní ekonomiku v Maďarsku, zavazuje se vytvořit pro tuto změnu co nejlepší podmínky a vyzdvihuje výhody tržní ekonomiky: „*Navzdory nevyhnutelným rozporům a konfliktům mezi stávajícími systémy je model tržní ekonomiky schopen co nejefektivněji využívat výrobní síly.*“ (MSZP, 1990)

Strana se vyslovuje pro evropskou integraci, je proto, aby se „*národy k sobě navzájem stále více a více přibližovaly přes stále symboličtější hranice. ... Podle socialistů je urychlení hospodářského a sociálního rozvoje Maďarska nemyslitelné bez integrace do Evropy. ... V současné době je cílem usilovat o co nejkomplexnější spolupráci s Evropským společenstvím a jejich institucemi.*“ (MSZP, 1990)

V bezpečnostní oblasti se MSZP vyslovuje pro to, „*aby rozvinutější sever a západ přispěly k rozvinutí méně rozvinutého jihu a východu.*“ (MSZP, 1990)

Deklarovaný zájem o integrace do evropské levice strana byl splněn a stvrzen členstvím v Socialistické internacionále v roce 1996. „*Dne 3. prosince 1994 mohla MSZP v Budapešti hostit zasedání Rady SI, které bylo prvním podobným zasedáním v některé z postkomunistických zemí střední a východní Evropy. Rada SI tehdy doporučila přijetí MSZP mezi plnoprávné členy, k němuž došlo 10. září 1996 na kongresu SI v New Yorku.*“ (Benda in Hloušek, Kopeček, 2002:181)

MSZP v prvních letech svého fungování zaznamenává období politického vzrůstu. K tomuto úspěšnému období napomohlo i vytvoření koalice se Svazem svobodných demokratů (SZDSZ). SZDSZ byla radikálně antikomunistická strana, a i přes to se spojili s MSZP, což vypovídá i o charakteru MSZP, že se snažila co nejvíce od komunistické minulosti vzdálit. Koalice s SZDSZ napomohla s image nástupnické strany MSZP, poněvadž to byla strana liberální a toto propojení bylo taktické ze strany MSZP. Toto spojení stran napomohlo také oblíbě MSZP ve společnosti, a tak přineslo více hlasů pro Maďarskou socialistickou stranu. Dále to byl pragmatický přístup stany a zodpovědnost, kterou projevila jako zvolená opozice v parlamentu, poté také propojenost na regionální úrovni a také i korupce

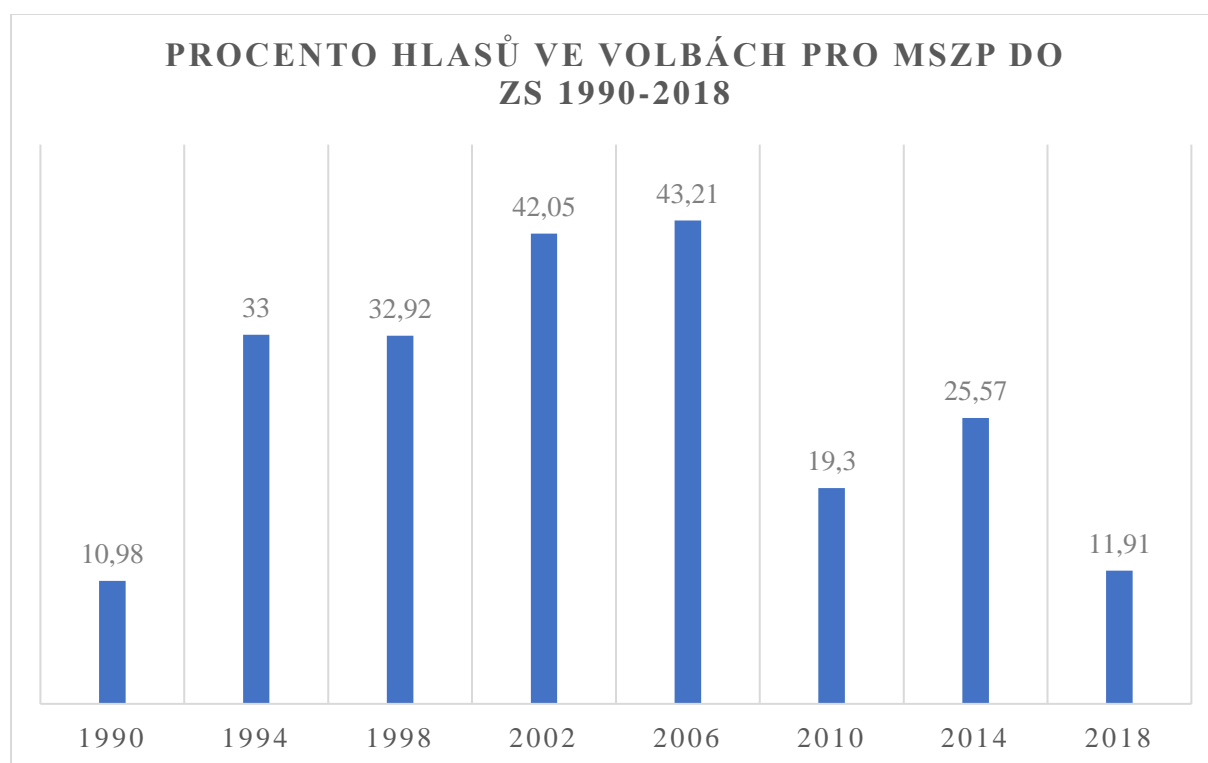
současné vládnoucí koalice (MDF) (Hashim, 2002: 51). Řada voličů však volila MSZP i proto, že nebyli spokojeni se současným post-komunistickým vývojem v zemi, a tak to byly i hlasy protestní (Benda in Hloušek, Kopeček, 2002: 174).

Strana vyhrála volby v roce 1994 s 33 % (viz Graf č. 9), implementovala do své politiky značné prvky neoliberální politiky a dokončila tak proces privatizace do roku 1998. Tímto krokem lze potvrdit nejen teoretické, ale i praktické oddělení se od své staré režimní pozice v levicovém spektru (Bozóki, Ishiyama, 2002:105).

V následujících volbách již MSZP volby nevyhrála. András Bozóki uvádí hlavní důvody pro jejich porážku: elitářskou politiku a korupční skandály. V tomto období rovněž došlo k zhoršení ekonomické situace kvůli Bokrosova balíku⁹, který zasáhl negativně zrovna tu skupinu obyvatelstva, která MSZP ve volbách volila (Bozóki, Ishiyama, 2002:106).

Graf č. 9

Volební zisky pro MSZP v letech 1990-2018

Zdroj: *europe-and-elections.eu*

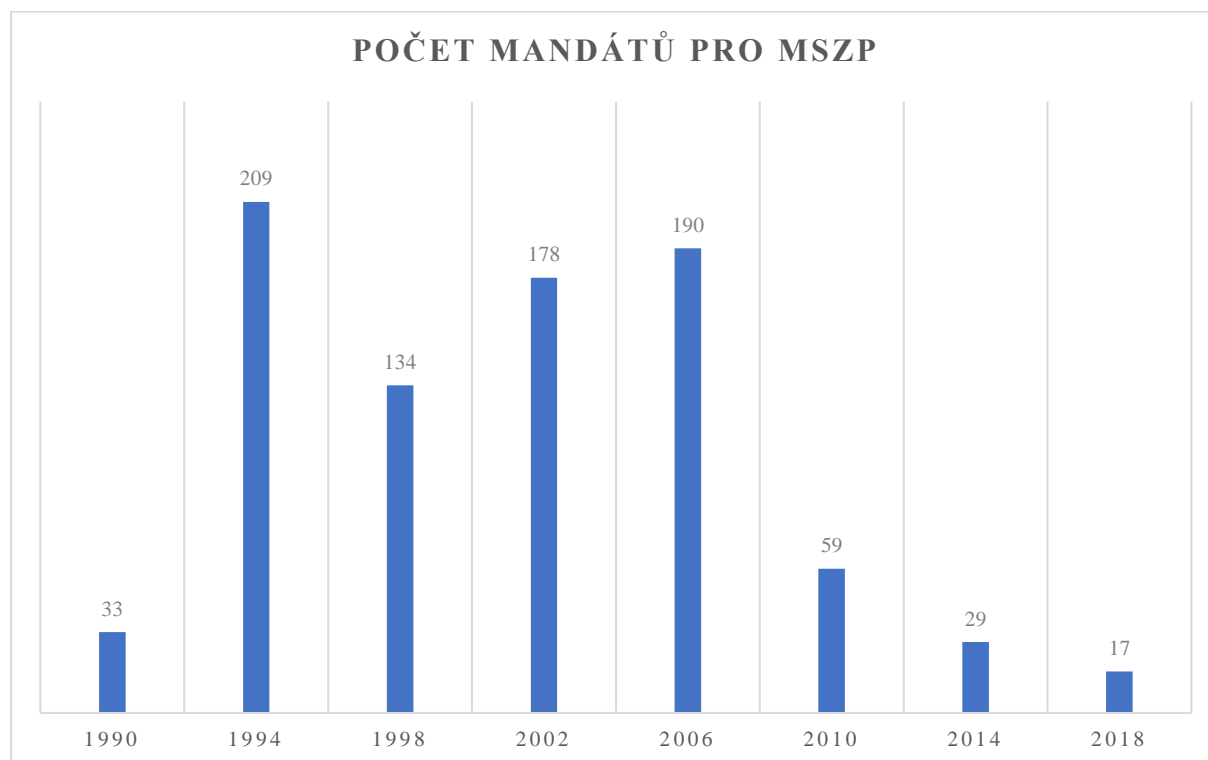
Do voleb v roce 2002 se MSZP snažilo ještě více deklarovat svůj jasný zájem se stát úplnou sociální demokracií. Na tomto se významně podílel nově zvolený předseda MSZP,

⁹ Bokrosův balík obsahoval stabilizační ekonomická opatření. Balík je pojmenován po ministru financí Lajosi Bokrosovi. Tato stabilizační opatření způsobila zásadní omezení státních výdajů, omezení domácí spotřeby a zbrzdění růstu.

László Kovács, a ten ve svém projevu říká: „*MSZP může zvítězit jen tehdy, stane-li se jednoznačně sociálně demokratickou stranou*“ (Benda in Hloušek, Kopeček, 2002: 178).

Výsledky voleb v roce 2002 dopadly v Maďarsku obdobně jako v roce 1998. V těchto volbách došlo k jedním z nejtěsnějších výsledků v historii maďarských voleb. Volby vyhrála těsně MSZP (42,05 %), a tak získala těsnou parlamentní většinu, ale Fidesz-MPP s MDF v parlamentu sice získalo největší zastoupení v parlamentu, ale na počet získaných hlasů však strana prohrála se 41,07 %. V roce 2006 strana dosáhla svého vrcholu a získala zatím nejvíce procent hlasů za svého fungování v Maďarsku. Tyto volby byly bojem mezi dvěma póly, mezi MSZP a Fidesz, který využíval negativní kampaně a označoval MSZP stále za komunisty a že oni jsou důvodem, proč se daří hůř maďarským občanům. Toto však voliče neodradilo od volby MSZP a vyhrála s 43,21 %. Po těchto vítězných volbách došlo k nárůstu oblíbenosti pravicových stran a MSZP se od voleb v roce 2002 nedostalo takovému úspěchu. MSZP získalo pouhých 20 mandátů v posledních volbách v roce 2018, celkem to bylo 11,91 % ze všech hlasů (viz Graf č. 9). Toto byl prozatím nejslabší výsledek Maďarské socialistické strany od prvních demokratických voleb v roce 1990. Jejich zastoupení v parlamentu je však stále a vždy strana překročila dané volební kvorum pro stranu.

Při výpočtu obratu v mandátech strany, MSZP je spíše neúspěšnou stranou. Průměrná hodnota obratu v počtu mandátů je záporná, tedy lze konstatovat o MSZP, že strana mandáty postupně ztrácí. Strana dle vypočtených hodnot byla neúspěšnější v roce 1994. Dále byla úspěšnou i v roce 2006. V ostatních volbách v Maďarsku strana spíše mandáty ztrácí. Největší propad strana zaznamenala v roce 2010.

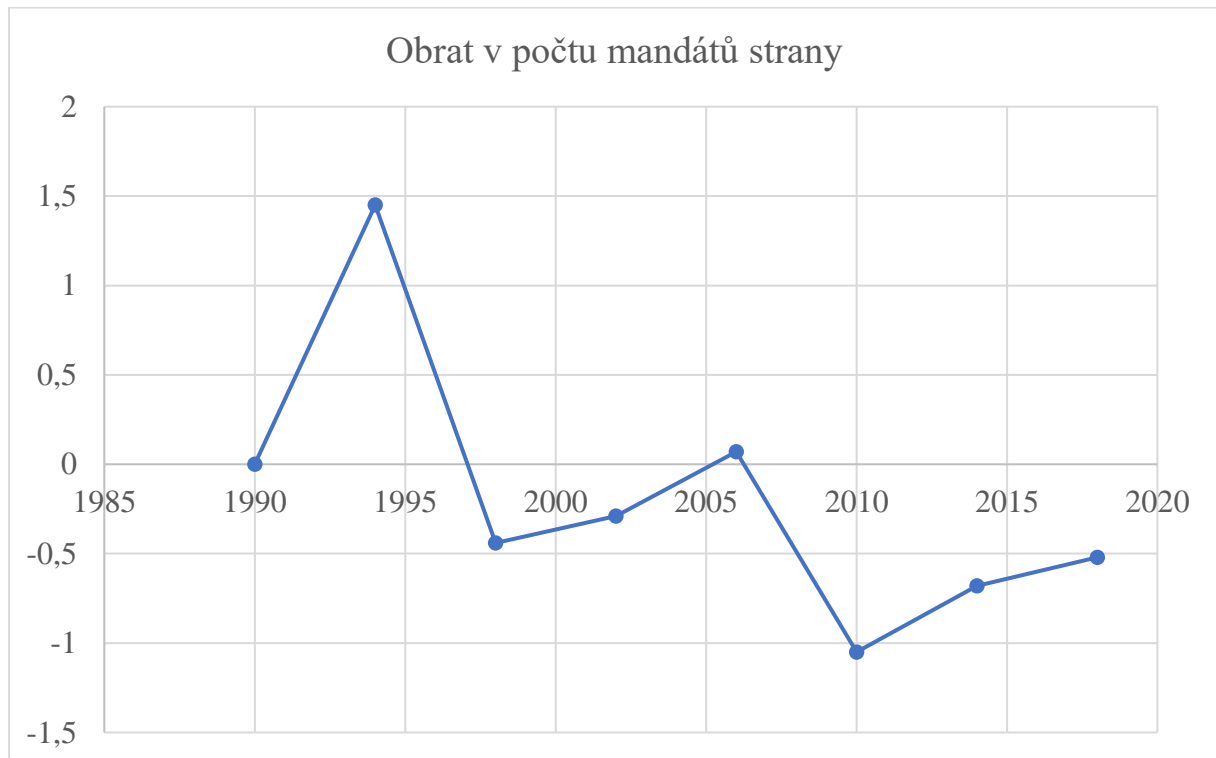
Graf č. 9**Počet získaných mandátů pro MSZP ve volbách v období 1990-2018***Zdroj: europe-and-elections.eu***Tab. č. 4****Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů MSZP**

rok konání voleb do parlamentu	počet získaných mandátů	obrat v počtu mandátů
1990	33	/
1994	209	1,45
1998	134	-0,44
2002	178	-0,29
2006	190	0,07
2010	59	-1,05
2014	29	-0,68
2018	17	-0,52
průměrná hodnota	106	-0,21

Zdroj: autorka práce

Graf č. 10

Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů strany MSZP

Zdroj: autorka práce

3.5. Nástupnická strana v Rumunsku

Sociálně demokratická strana Rumunska (PSD, *Partidul Social Democrat*) je jednou z nejsilnějších politických uskupení v parlamentu Rumunska. Tato strana je identifikována jako strana nástupnická Komunistické strany Rumunska. PDS se dostala do politického popředí jako Fronta národní spásy (FSN) v roce 1989. V počátku svého fungování obsahovala i lídry komunistické strany, což studenty protestující v Bukurešti značně znepokojilo, a tak protestovali i proti FSN. Předsedou této strany se stal Ion Iliescu, který je jeden z bývalých lídrů Komunistické strany Rumunska. NSF podporovala návrat komunistických úředníků a aparátčků a restrukturalizaci obávané státní bezpečnosti (*Securitate*). Proti těmto snahám studenti neustále protestovali a Iliescu si nebyl jist, že zůstane u moci, tudíž naplánoval parlamentní volby a strana se přejmenovala. Nebyla to však jediná vládnoucí strana a byla přinucena vstoupit do koalice (Bozóki, Ishiyama, 2002; Tejchman, 2004)

Sociálně demokratická strana Rumunska vznikla v roce 2001. Tato strana má základy ve Frontě národní spásy, která se odtrhla v dubnu 1992 jako Demokratická fronta národní spásy a v červenci 1993 spojila s Rumunskou sociálně demokratickou stranou, Spolupracující demokratickou stranou a Republikánskou stranou a vznikla tak Rumunská strana sociální demokracie. Koalice následně parlamentní volby vyhrála a vytvořila menšinovou vládu. V červnu roku 2001 vznikla PSD sloučením PDSR a PSDR. Od jejího založení tato nástupnická strana vždy byla jednou z dominantních stran v politickém systému Rumunska (Maršák, 2006: 205).

Komunistická strana Rumunska vznikla z radikálního křídla Socialistické strany Rumunska v roce 1921, již od roku 1924 však byla nucena fungovat ilegálně do roku 1944. Komunisté se dostali k moci jako výsledek sovětské okupace Rumunska během posledního roku druhé světové války. Díky pomoci ze sovětské strany, komunisté si postupně získali popularitu a v roce 1948 se komunistická strana sloučila se sociálními demokraty. Ke konci období *stalinizace* v roce 1952 v Rumunsku však byli sociální demokraté nahrazeni komunisty a strana byla vedena už pouze komunisty (Deletant, 2018).

Šedesátá léta v Rumunsku byla obdobím liberalizace tamního režimu. Zejména po roce 1965 dochází ke snižování represí vůči obyvatelstvu s nástupem Nicolae Ceausesca na post generálního tajemníka komunistické strany, kde setrval až do konce režimu v roce 1989. Souběžně s tím se zvyšoval životní standart obyvatel v Rumunsku, dále v tomto období jsou udělovány politické amnestie politickým vězňům a dochází k významné liberalizaci v oblasti umění. Dokonce Nicolae Ceausescu přivítal v Bukurešti v roce 1969 Richarda Nixona, což

byla historicky první návštěva amerického prezidenta do země s komunistickým režimem. Ceausescu však dosáhl vrcholu své popularity v roce 1968, když odsoudil veřejně intervenci, známou jako Pražské jaro, a oznámil, že pokud by Rumunsko čelilo podobné situaci, bude se proti tomu bránit. Toto oznámení nabývá charakteru nacionalistického komunismu, který charakterizoval z velké části komunistický režim v Rumunsku. Po této liberalizaci došlo k převratné změně počátkem sedmdesátých let (Stanciu, 2013; Deletant, 2018).

V roce 1971 Ceausesco zaujal opačnou politiku k té liberalizační. Tato nově zavedená politika je známá pod pojmem „červencové teze“¹⁰ v nichž se vyjadřoval znovu pro tvrdou neostalinistickou politiku a začal budovat svůj vlastní kult osobnosti. Ceausesco byl pro zvýšení politického vzdělání a stranické kontroly, která obvinila buržoazní společnost za vliv na společnost a kulturu v posledních letech. Červencové teze ovlivnily každý aspekt života v Rumunsku. Byl to i určitý návrat ke stalinismu z padesátých let a k praktikám s tímto obdobím spojenými. Dalo by se to nazvat jako určitá kulturní mini-revoluce. V tomto období byla zvýšena míra propagandy obzvláště v oblasti školství, zejména na univerzitách, dále také v oblasti tisku a mládežnických organizací či spolků. Byla znovu zavedena tvrdá cenzura v televizi a v rádiu (Stanciu, 2013:1065).

K tomuto obratu v politice Ceausesca vedla i návštěva v Číně nebo v Severní Koreji v roce 1971, tedy v roce obrovských politických, kulturních i životních změn občanů Rumunska. Období do roku 1989 lze od červencových tezí považovat za jednu z nejkrutějších diktatur moderních dějinách Evropy. 25. prosince 1989 se tato diktatura stala minulostí a Nicolae Ceausesco byl se svou ženou toho dne popraven a téhož dne rumunská revoluce zvítězila. Protesty probíhající od 15. prosince, které vypukly na popud zatčení a pokusu o „transfer“ maďarského duchovního László Tökese, který se vzepřel režimu a několikrát proti němu vystoupil, byly drastické. Tajná policie i armádní jednotky do protestujících začali střílet, a ti vojáci, kteří odmítli do davu střílet, byli zastřeleni na místě. Nepokoje se tak rozšířily napříč Rumunskem a oficiální rumunská média se o protestech i o hromadném střelení do davu ani nezmiňovala. Na tomto příkladu rovněž můžeme vidět krutost rumunského komunistického režimu, kdy i revoluce vypovídala o podobě režimu (Tejchman, 2004).

Rumunský režim byl podobně jako ten československý do poslední chvíle silně represivním, na rozdíl od Polska či Maďarska, kde docházelo k interní liberalizaci strany a

¹⁰ Červencové teze Nicolae Ceausescu formuloval po návratu z Číny v červnu roku 1971. Byl ohromen tamním vývojem a rozhodl se odstartovat „kulturní revoluci“ i v Rumunsku. Ceauseskovy projevy, které vstoupily do dějin jako „červencové teze“ pronesl 6. a 9. července roku 1971 vytyčily počátek široké kampaně na zvýšení národního uvědomění s cílem vytvořit „nového člověka“ (Rychlík, 2016:268).

posléze i samotného režimu postupně, kdežto v Rumunsku a v Československu teprve až po revoluci se začal režim liberalizovat. V Rumunsku byl režim ke konci však daleko více represivní nežli v Československu. Podobně jako v Československu zde docházelo k určité liberalizaci, v Rumunsku obzvláště v umělecké oblasti v šedesátých letech. Šedesátá léta v Rumunsku byla považována za nejvíce svobodné v rámci komunistického režimu. Poté došlo k značné radikalizaci ve všech oblastech a Nicolae Ceausescu se snažil o vybudování svého neostalinistického režimu (Deletant, 2018).

V této podkapitole primárním zaměřením bude základní programové prohlášení PSD společně s vyjádřeními předních osobností PSD. Následně bude analyzován i vliv následované strategie adaptace na (ne)úspěšnost PSD. Rozhodujícím faktorem k určení strategie adaptace bude členství či nečlenství strany v Socialistické internacionále. Rovněž je důležité se podívat na personální složení strany. Z počátku fungování této strany ji vedl tehdejší prezident I. Iliescu.

Iliescu na půdě OSN vyjádřil plnou závaznost s ideály OSN: *„Více než kdy jindy chápeme, jak moc nebezpečná izolace země skutečně je... Staré politiky Rumunska nás obviňely jako plot s falešnými idejemi a předpoklady. Byly vynalezeny, aby nás držely zpátky a držely nás od aspirací na humanistickou důstojnost a svobodu... Jedinou naší nadějí je, že lidé v Rumunsku se zaváží k demokracii a svobodě... Naše politika je svázána s politikou OSN.“* (UN General Assembly, 1990:6). Na základě tohoto tvrzení lze konstatovat, že Iliescu se zavazuje pro demokratické hodnoty. Iliescu byl dlouhodobým předsedou strany PSD i prezidentem Rumunska.

Dalším dlouhodobým předsedou strany byl Adrian Nastase. Ten se na půdě OSN vyjadřuje pro reformy v Rumunsku a zdůrazňoval nutnost distancování se od sovětských politických nástrojů: *„Stejně jako všechny demokracie ve střední Evropě, Rumunsko si prochází testem, který nemá historického precedentu, zejména kvůli nutnosti vytváření nových politických struktur a nových fungujících ekonomických mechanismů. Jak však řekl náš premiér, zachránili jsme se od dalších pěti let perestrojky.“* (UN General Assembly, 1992:113)

Základní politické prohlášení PSD obsahuje základní hodnoty PSD, jimiž jsou: svoboda, rovnost, sociální spravedlnost, solidarita a odpovědnost. V tomto prohlášení se bývalí komunisté rovněž prohlašují za *„moderní, reformní, evropskou, sociálně demokratickou stranou, která prosazuje hodnoty a principy demokratické reformní levice.“* Strana se prohlašuje za následníka a pokračovatele *„hodnot a tradic sociálně-demokratického hnutí v Rumunsku i ideálů z revoluce z prosince 1989. Myšlenky, možnosti a politické akce, pro které bojujeme mají svůj původ v cílech FSN.“* (PSD, 2001)

Odkazují se na politický dokument FSN z roku 1989, který vyjadřuje vůli občanů být svobodným a „*žít v demokracii, pluralitě a blahobytu.*“ (PSD, 2001). Rovněž se v programu identifikují jako realisté a pragmatisté, kteří: „*pojímají modernizaci a udržitelný rozvoj Rumunska za důležitý. Vychází z myšlenky, že pouze kombinace účinnosti a zisku se sociální a lidskou dimenzí pokroku nabízí stejné šance na přístup pro širší sociální kategorie.*“ (PSD, 2001).

PSD deklaruje zájem integrace do v Evropského hospodářského společenství: „*podporujeme prioritní cíle k důstojné integraci v Evropě, a to: oživení ekonomiky, konsolidaci tržních mechanismů, rozvoj právního státu a demokracie.*“ (PSD, 2001)

Dále se k evropské integraci vyjadřují takto: „*V krátkodobém a střednědobém horizontu musí Rumunsko splňovat standardy pro integraci do evropských a euroatlantických institucionálních struktur.*“ (PSD, 2001)

Strana v programu zdůrazňuje nutnost modernizace a urychlit tento proces, který je založen na politickém a sociálním konsensu, o který se strana zavazuje snažit. Klíčovým tvrzením PSD v tomto programu je, že: „*PSD, moderní strana s evropským posláním, je otevřená inovativním myšlenkám, která zakládá svůj program a politickou činnost na základních myšlenkách a principech evropské sociální integrace.*“ (PSD, 2001)

Strana se rovněž stala členem Socialistické internacionály a o členství v SI se zmiňuje i v základním programovém prohlášení strany: „*Vážíme si významného příspěvku Socialistické internacionály k formování civilizace dvacátého století.*“ (PSD, 2001)

V oblasti ekonomické se PSD vyslovuje pro: „*rekonstrukci ekonomiky na principech kapitalistické tržní ekonomiky a udržitelného rozvoje. Jsme pro konsolidaci sociálně tržního hospodářství, ale odmítáme tržní společnost.*“ (PSD, 2001)

Strana podporuje oživení hospodářství zrychlením privatizace ve všech oblastech. Dále se vyslovuje pro sociální stát, národní instituce solidarity a rovněž se PSD zasazuje mobilizovat prostředky proti chudobě v Rumunsku. PSD se zavazuje snažit se o: „*zmírnění diskriminace některých sociálních skupin a zaručit rozmanitost forem vlastnictví, přičemž strana bude klást důraz na to, aby převládal soukromý sektor.*“ (PSD, 2001) Strana se ve svém programu neodkazuje na dědictví Marxe či Engelse.

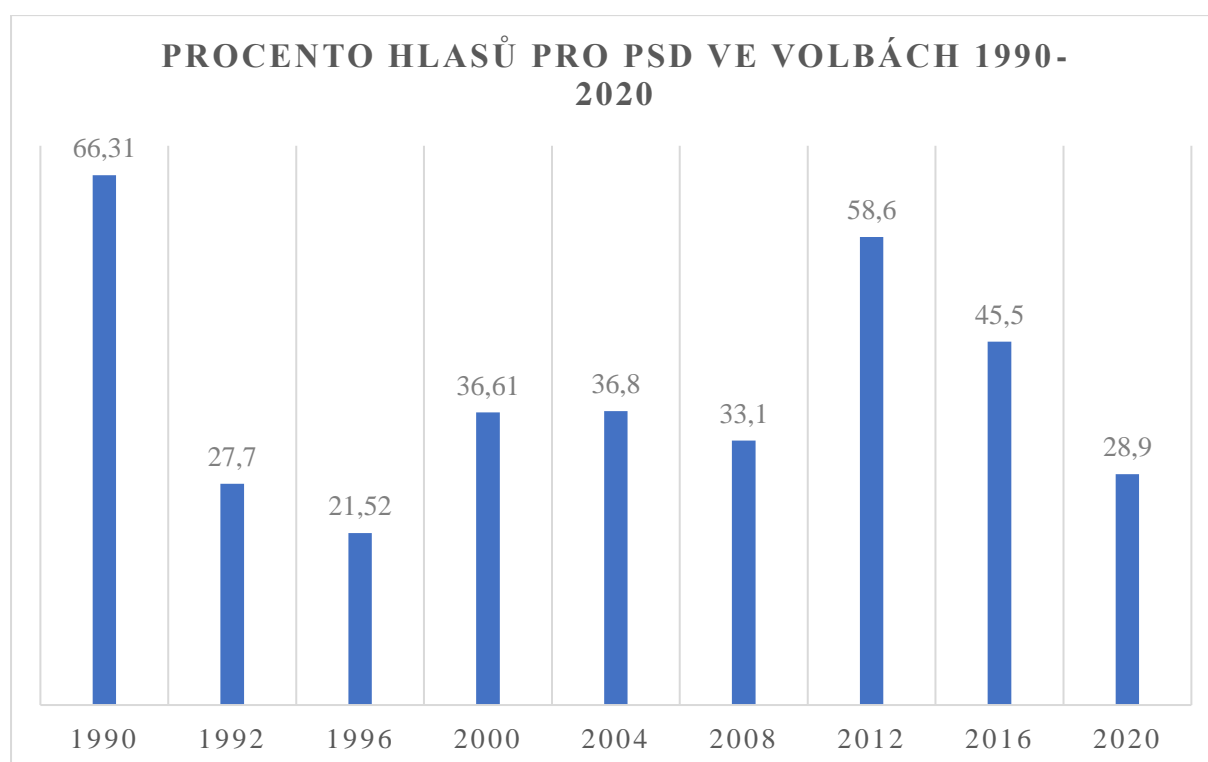
Na základě zkoumaného základního programového prohlášení a ostatních interních faktorů, lze konstatovat, že strana následovala strategii adaptace *pragmatic-reform*. Distancují se od komunistického režimu a deklarují zájem žít v demokracii, pluralitě a blahobytu. V oblasti ekonomické se strana vyslovuje pro integraci do mezinárodních struktur, zejména do evropských struktur a deklaruje zájem rekonstruovat ekonomiku. V základním programovém

prohlášení se strana neodkazuje na marxistické dědictví v oblasti společenské či v oblasti ekonomické. PSD je rovněž členem Socialistické internacionály, což lze považovat za zásadní faktor pro určení následované strategie adaptace.

V prvních parlamentních volbách v Rumunsku v roce 1990 se vítězem voleb stala Fronta národní spásy, vedená Ionem Iliescem a obsadila přes dvě třetiny mandátů v Poslanecké sněmovně se ziskem 66,31 % všech hlasů (viz Graf č. 11). Strana využila naplno svého organizačního i personálního zvýhodnění, které ji umožnila již vybudovaná ex-komunistická struktura.

Graf č. 11

Volební zisky pro PSD v období 1990-2020

Zdroje: *parties-and-elections.eu*

Poznámky: 1990 kandidovala pod názvem Fronta národní spásy (FSN), 1992 kandidovala pod názvem Fronta demokratické národní spásy (FDSN), v roce 1996, 2000 kandidovala pod názvem Rumunská sociálně demokratická strana (PDSR), v roce 2004 v koalici s Humanistickou stranou, v roce 2008 v koalici s Konzervativní stranou (PC), v roce 2012 se spojila v Sociální liberální unii (USL) se stranami ACD, PNL a PC

Volby v roce 1992 byly těmi nejdůležitějšími od konce komunistického režimu v roce 1989 a víceméně potvrdily to, co naznačovaly volby v roce 1990. Volby v roce 1996 byly neúspěšnými pro sociální demokracii. Výsledek voleb v roce 1996 je pro sociální demokracii nejhorší výsledek za dobu její existence v postkomunistickém Rumunsku.

Volby v roce 2000 však ukázaly na nespokojenost nad provedenou ekonomickou a politickou situací v Rumunsku a zvítězila levice, tedy Rumunský sociálně demokratický pól (P.D.S.R.). Tyto volby v první řadě znamenaly návrat postkomunistů k moci. V roce 2004 se stala vítězem opět levice, a to nově vzniklá PSD v koalici s Humanistickou stranou. Od té doby se PSD v parlamentu stává dominantní stranou v rumunském politickém systému. V současnosti strana je nejsilnější parlamentní stranou, ale působí v opozici (Maršák, 2006).

Z hlediska úspěšnosti strany, vývoj PSD nelze přesně označit za úspěšný či neúspěšný, kvůli téměř neutrální hodnotě obratu v počtu na mandáty. Průměrná hodnota se drží okolo nuly, tedy strana vždy vykompenzovala ztrátu mandátů skoro stejným ziskem mandátů. O této straně lze konstatovat, že nezažívala velké výkyvy v počtu získaných mandátů od roku 1992. Nejúspěšnější PSD byla v roce 2000, kdy strana oplývá nejvyšší hodnotou v obratu počtu mandátů strany. Opět zde lze tento úspěch přičítat všeobecnému „comebacku“ levicových stran v Evropě. Od té doby strana nezaznamenala takový úspěch, jen ve volbách v roce 2012 je zaznamenán lepší výsledek nejen z hlediska získaných křesel pro stranu. V ostatních volbách buďto strana křesla v parlamentu křesla ztrácela nebo došlo k minimálnímu vzrůstu v počtu křesel pro PSD. Největší neúspěch však strana zaznamenala po volbách v roce 2020 a také v roce 1996 (viz Tab. č. 6).

Tab. č. 6

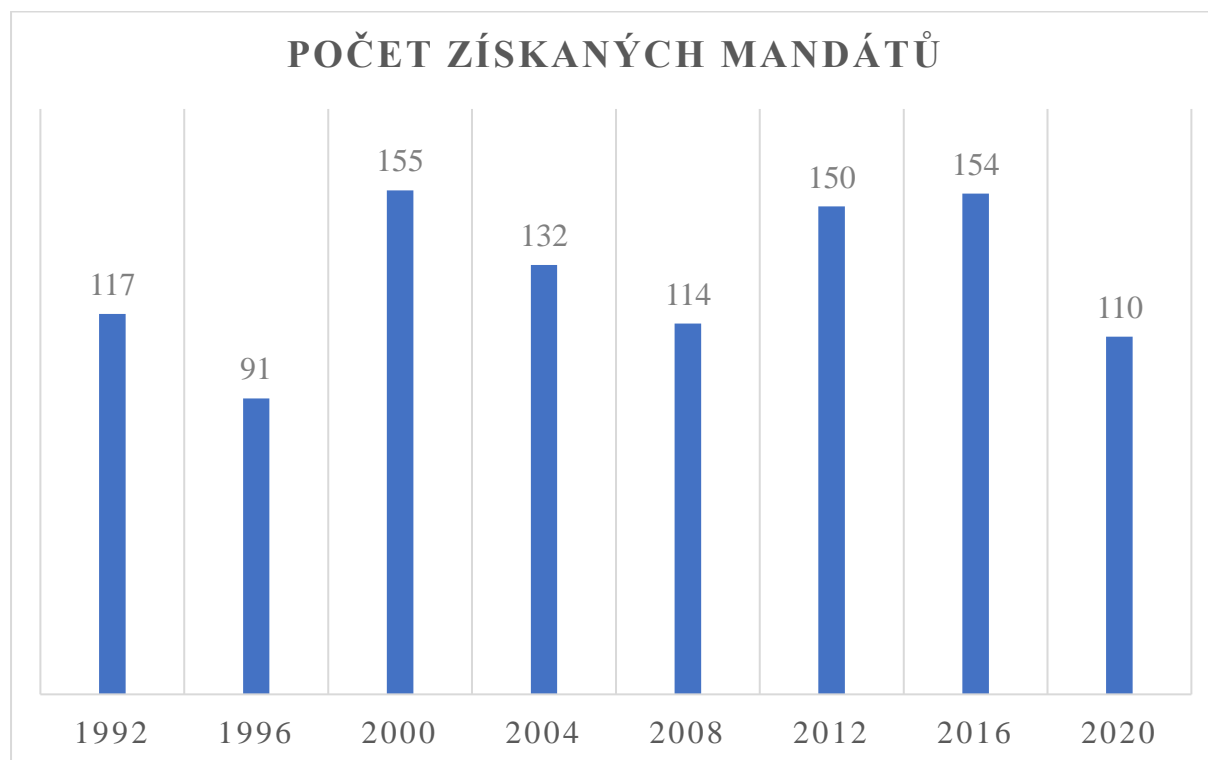
Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů PSD

rok konání voleb do parlamentu	počet získaných mandátů	obrat v počtu mandátů
1992	117	/
1996	91	-0,25
2000	155	0,52
2004	132	-0,16
2008	114	-0,15
2012	150	0,27
2016	154	0,03
2020	110	-0,33
průměrná hodnota	128	-0,01

Zdroj: autorka práce

Graf č. 11

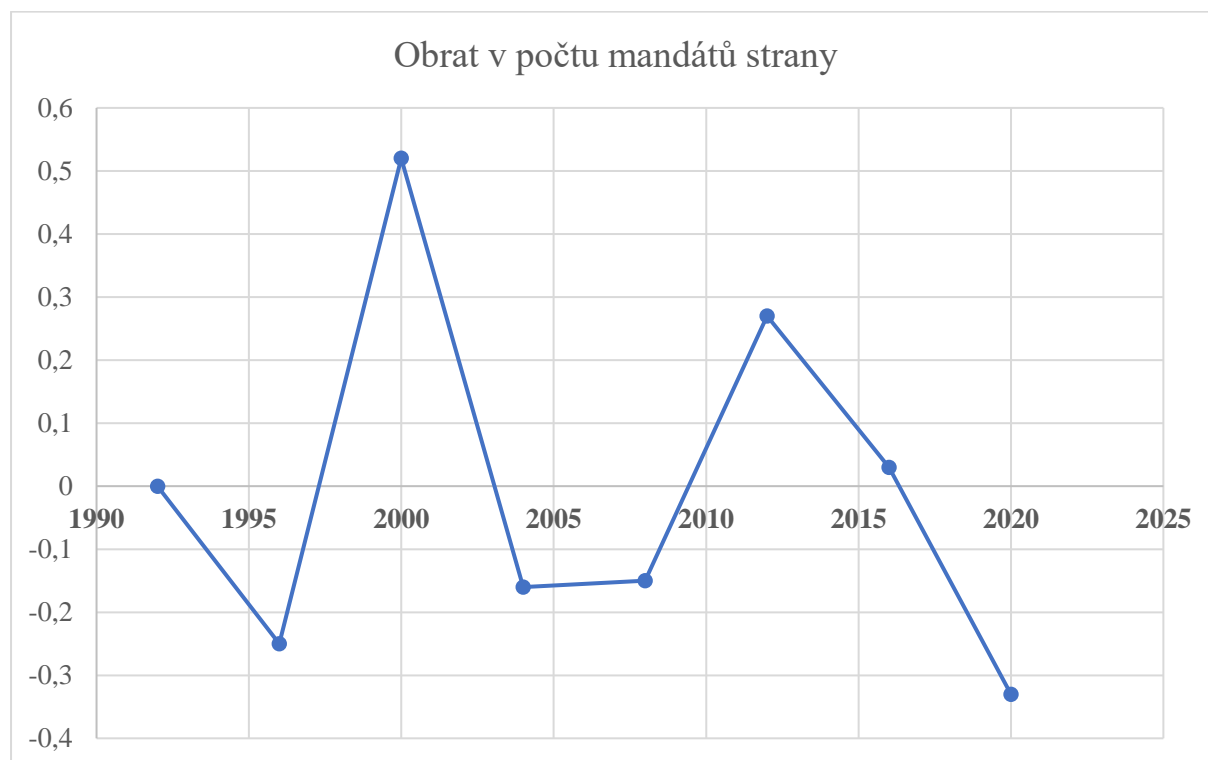
Počet získaných mandátů pro PSD ve volbách v období 1992-2020

Zdroj: europe-and-elections.eu

Graf č. 12

Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů strany PSD

Zdroj: autorka práce

3.6. Nástupnická strana v Bulharsku

Bulharská socialistická strana je oficiální nástupnickou stranou Bulharské komunistické strany. Navazuje na BKS právně, personálně i organizačně. Bulharská komunistická strana po Gorbačovově rozhodnutí reformovat se politicky i ekonomicky toto rozhodnutí následovala a v Bulharsku nějaké změny v rámci vládní reorganizace uskutečnila, ale stěžejní část vedení strany nebyla tomuto rozhodnutí nakloněna. Tudíž v Bulharské komunistické straně rovněž existovaly dva protipóly, a to reformní křídlo strany a konzervativní křídlo.

Pro stanovení následované strategie rumunské nástupnické strany je nutno se zabývat i historií komunistické strany, ze které BSP vznikla. Bulharská socialistická strana vznikla z reformního křídla. Z tohoto reformního křídla se poté od BSP odtrhly různé formace, které se rozhodly kandidovat ve volbách samostatně.

Počátky komunistické strany v Bulharsku sahají až do roku 1903, kdy v důsledku stranické nestability a vnitrostranického boje mezi dvěma křídly Bulharské sociálně demokratické strany (BDSP) došlo k rozkolům a také k jejímu následnému rozdělení. Z revolučně marxistického křídla BDSP vznikla strana nová, která do roku 1919 fungovala pod názvem Bulharská sociálně demokratická strana a od roku 1919 je známá pod názvem Bulharská komunistická strana (BKS). Téhož roku se stala členem Komunistické internacionály. Její oblíbenost v poválečném období byla relativně silná a ve volbách roku 1920 se stala druhou nejsilnější stranou a od roku 1923 strana fungovala v ilegalitě. Čtyři roky poté BKP stvořila organizaci, která byla legální s názvem Dělnická strana, a ta zaznamenala úspěch. Později však existence dvou stran neměla význam, a tak došlo v roce 1937 k reorganizaci v jednu politickou stranu, jež nesla jméno Bulharská dělnická strana. V roce 1943 došlo k dalšímu slučování stran. Spojili se komunisté se sociálními demokraty a s levicovými agrárníky ve Vlastenecké frontě, která převzala moc ve státě v roce 1944 a strana tak mohla vystoupit z ilegality. V roce 1946 tato strana volby vyhrála a získala většinu hlasů v parlamentu (Gonda in Hloušek, Kopeček, 2002: 250-251; Kuzio, 2008: 409).

V roce 1948 byla podepsána mezi Moskvou a Sofií spojenecká smlouva. Následovala však série bilaterálních smluv, jež propojují státy východní Evropy a v roce 1949 se Bulharsko stalo členem Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). V roce 1955 přistoupilo k nově vzniknutému vojenskému společenství v rámci východní Evropy, k Varšavskému paktu. Tyto kroky potvrdily jednoznačný směr bulharské politiky směrem k sovětizaci. Po Stalinově smrti se změny v bulharském komunistickém režimu moc neprojevíly a strana stále pokračovala ve stalinizační politice. Avšak několik změn se v režimu pár měsíců po smrti Stalina událo.

Například strana dala souhlas k amnestii pro politické vězně, avšak pouze k částečné amnestii. Poté se v bulharské společnosti, a i v BKS rozmohla kritika „kultu osobnosti“ Stalina, přičemž později byla vynaložena obrovská snaha všechnu tuto kritiku potlačit, aby se nevymkla kontrole. Revoluční události v roce 1956 v Polsku a v Maďarsku přinutily komunistické vedení strany a Živkova, který se stal prvním tajemníkem strany, aby vynaložil veškerou sílu na zastavení liberalizačního procesu v Bulharsku. Komunistické vedení mělo obavy, aby se podobné události jako v Polsku a Maďarsku, neudály i v Bulharsku (Rychlík, 2000).

Politický dissent byl značně limitován, což je obecně přisuzováno tomu, že represe vůči jakékoli opozici byly ukončeny již v zárodku jakékoli opoziční aktivity. To také proto, že režim v Bulharsku a BKS byla nejvíce loajální k Sovětskému svazu, a tak stabilita tohoto režimu byla zaručena Sovětským svazem, který poskytoval hospodářskou asistenci Bulharsku. Krom represí v opozici existuje i mnoho dalších faktorů, které přispívaly ke stabilitě bulharského komunistického režimu. V sedmdesátých letech to byla zejména schopnost režimu poskytnout bulharské společnosti spoustu sociálních výhod, které potlačovaly tenze ve společnosti, což také redukovalo opozici. Tyto sociální výhody však stály režim obrovské ekonomické náklady, což se později projevilo v osmdesátých letech, stejně jako v ostatních satelitních zemích Sovětského svazu, kde podobné sociální výhody byly rovněž velice nákladné a jejich udržení nebylo dlouhodobě udržitelné. Ekonomické potíže vyústily i v sociální potíže. Nebyl dostatek jídla a energií a ekonomická krize se prohlubovala. K tomu tyto potíže byly doprovázeny navíc etnickými tensemi. Tyto sociální a ekonomické potíže měly jasný vliv na legitimitu režimu, která se v zemi neustále snižovala, což nevyhnutelně vedlo ke kolapsu komunistického režimu v Bulharsku, když po roce 1985 Gorbačov odmítl ekonomickou asistenci Bulharsku a tlačil na potřebu provedení politických i hospodářských reforem (Spirova, 2008).

Dále je nutno se zabývat základním programovým prohlášením strany BSP a bude jeho obsah analyzován. Taktéž bude zkoumán vliv následované strategie adaptace na úspěšnost BSP.

Základní programové prohlášení Bulharské socialistické strany bylo schváleno stranickým referendem, které se konalo v říjnu roku 1994, avšak toto prohlášení vyšlo v roce 1995. V podkapitole, která se zabývá hodnotami strany, se BSP hlásí k: „*míru, svobodě, justici, solidaritě, bezpečnosti v oblasti environmentální, novému kvalitnímu životu, nové humanizaci společnosti jakékoli lidské bytosti.*“ (BSP, 1995)

Bulharská socialistická strana se však nevzdává marxistických kořenů: „*Velice oceňujeme historické dědictví marxistického učení, které hrálo velkou transformační roli v XIX. A XX. století.*“ (BSP, 1995) Strana se nevzdává teoretických zásad marxismu a drží se

názoru, že marxistické učení má i dnes důležitý vliv na znalost společnosti. „*Zachováme to, co se v životě potvrdilo a ponecháme stranou to nemoderní a dogmatické.*“ (BSP, 1995)

Strana tvrdí, že přes všechny své nedostatky a omezení, se všemi svými historickými dramatickými účinky, socialistické hnutí splnilo jeden z úkolů, které si stanovilo: změnilo svět. BSP je však ochotna se otevřít novým progresivním ideám a objevením: „*Bulharská socialistická strana pohlíží na moderní pokrok jako na proces překonávání negativních charakteristik autoritářského socialismu i staré kapitalistické společnosti. Prohlašujeme, že již nejsme oddáni zkreslení předešlého, ale neidentifikujeme se ani s nespravedlností a sociálním útlakem druhého.*“ (BSP, 1995) Z tohoto prohlášení a mnoha dalších, lze konstatovat, že strana se nedistancuje od hodnot marxismu, ale distancuje se od nespravedlností kapitalismu.

BSP se v prohlášení vyslovuje pro začlenění se do evropské levice. Podle BSP, Bulharsko musí čelit výzvam: „*s evropskou levicí a se širšími demokratickými silami v boji za mír, demokracii a spravedlnost.*“ (BSP, 1995)

Dále také má najít společné řešení k sociálním problémům a podpořit modernizaci země. V tomto prohlášení z roku 1994 o sobě BSP tvrdí, že: „*Bulharská socialistická strana je integrální částí demokratické evropské levice a světové levice. Důkazy o tomto mohou být nalezeny nejen v jejich počátcích a tradicích, ale také v pokračujících radikálních změnách v posledních letech. BSP dodržuje zásady Socialist International a zakomponovala je do svých programových dokumentů. ... Strana je rovněž otevřena evropeizaci strany.*“ (BSP, 1995)

Bulharská socialistická strana se ve svém programu: „*zavázala k vytvoření mírové, svobodné, demokratické a sociálně spravedlivé společnosti v Bulharsku, kde budou zaručena práva, blahobyt a nová vyšší kvalita života všech bulharských občanů. Toto je naše socialistické chápání společnosti, které se má objevit v důsledku probíhajících politických, ekonomických, sociálních a dalších reforem v naší zemi. Toto je náš dlouhodobý cíl, taková společnost je vizí moderního demokratického socialismu.*“ (BSP, 1995)

V oblasti ekonomické, strana se vyslovuje pro sociálně tržní ekonomiku: „*kde existují všechny formy vlastnictví a interakce mezi soutěží a státní regulací... Trh i demokracie jsou výdobytkem lidské civilizace. ... Bulharsko potřebuje demokratickou, ale silnou státní autoritu založenou na demokratické, stabilní společnosti. Chaotická povaha státu by neměla být však překonána opakovaním „tvrdé ruky“, ale nekompromisním prosazováním práva a pravidel demokracie.*“ (BSP, 1995)

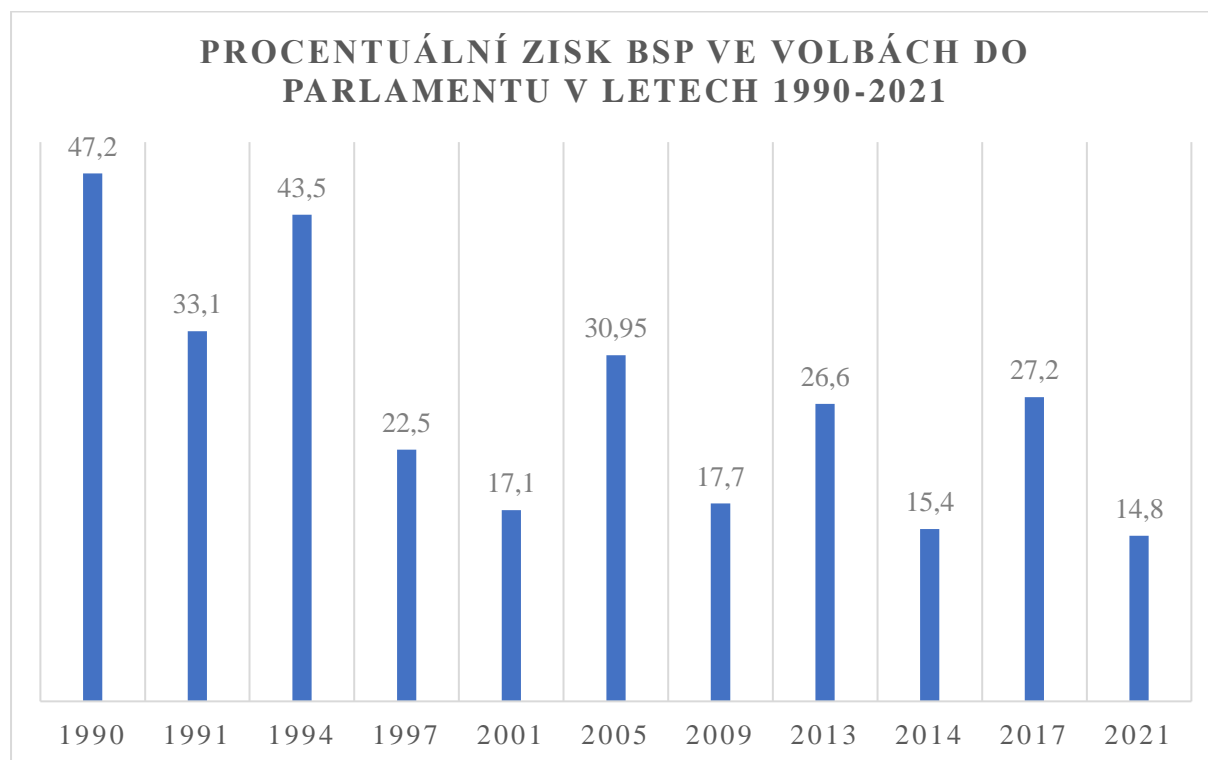
Na základě analýzy základního programového prohlášení a v něm zkoumaných typických prvků obou strategií adaptace vyplývá, že stranu není možno zařadit ani do jedné Ziblatovy strategie adaptace.

Strana se totiž distancuje od kapitalismu, ale nedistancuje se od marxismu. Nutno však dodat, že BSP se distancuje od marxismu až ve stanovách z roku 2000. Tato práce se však zabývá strategií adaptace, tudíž bylo vhodnější pro účely této práce využít základní programové prohlášení z roku 1995. Zároveň však toto základní programové prohlášení z roku 1995 jeví známky snahy stát se součástí evropské sociálně demokratické levice. Tudíž lze tuto stranu zařadit spíše na pomezí těchto dvou strategií a označit ji jako kombinaci dvou zkoumaných strategií, tedy *pragmatic-reform/leftist-retrat*.

V prvních demokratických volbách BSP uspěla a volby vyhrála, na rozdíl od majority post-komunistických stran v tomto regionu. Hned o rok poté však strana zažila porážku a získala pouze 33,1 % hlasů. Ve volbách v roce 1994 strana volby vyhrála. V roce 1997 strana byla značně zdiskreditována a jako vládnoucí strana, si prošla krizí legitimacy.

Ve volbách v roce 2005 se tento trend straně podařilo zvrátit a volby opět vyhrála. Straně se už nikdy nepodařilo dosáhnout podobného výsledku, pouze v roce 2017 se nejvíce přiblížila takovému úspěchu, jinak volební výsledky strany mají sestupnou tendenci od roku 2005 (viz Graf č. 13). Strana je však relativně ve volbách úspěšná a stále si získává nemalé procento hlasů v parlamentu (Spirova, 2008).

Avšak dle vypočteného obratu v mandátech strany, BSP spíše mandáty ztrácí. Strana byla nejúspěšnější hned v prvních demokratických volbách. Od té doby vesměs její úspěšnost klesá. Klesavou tendenci narušily volby v letech 1994, 2005, 2013 a 2017. Avšak při srovnání s počáteční úspěšností strany z počátku jejího fungování, strana už nikdy nedosáhla takového úspěchu, jak při prvních volbách (viz Tab. č. 7).

Graf č. 13**Volební výsledky strany BSP v letech 1990-2021**

Zdroje: Spirova 2008, *parties-and-elections.eu*

Poznámky: 1991 BSP kandidovala v koalici, 1994, 1997 v koalici Demokratické levice, 2001 v koalici Koalice za Bulharsko

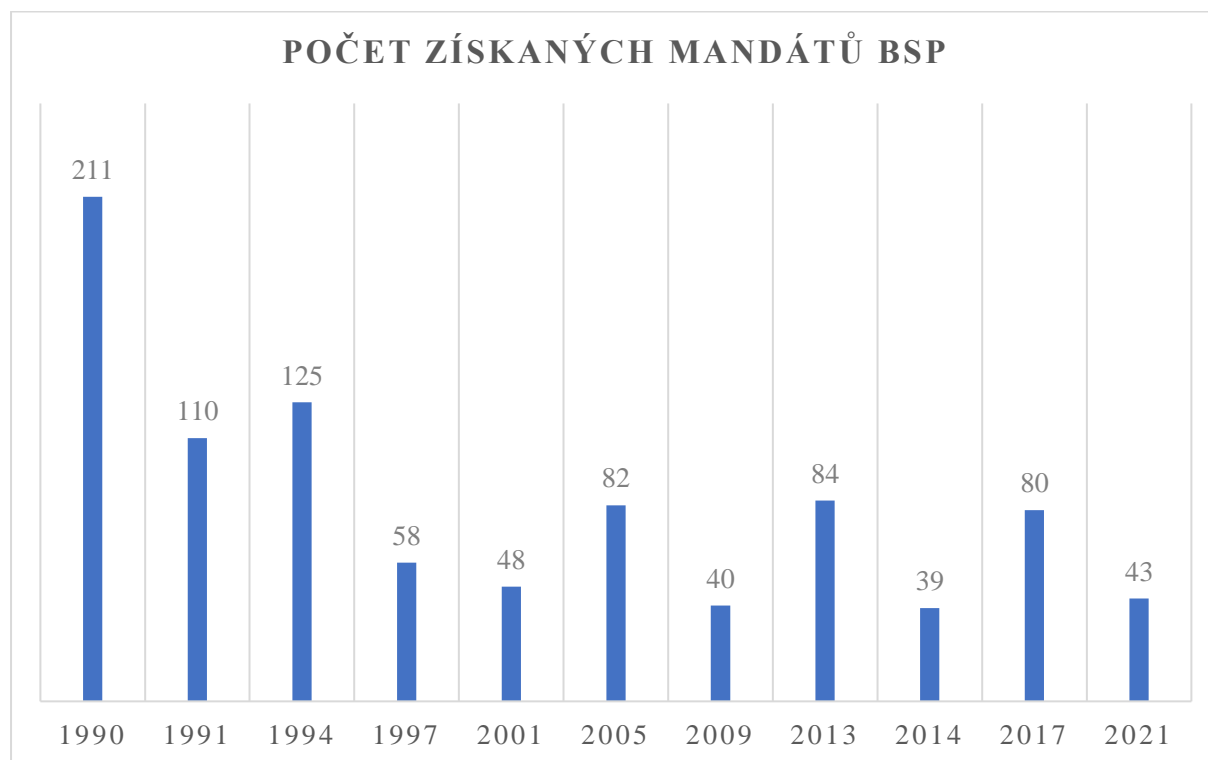
Tab. č. 7**Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů BSP**

rok konání voleb do parlamentu	počet získaných mandátů	obrat v počtu mandátů
1990	211	/
1991	110	-0,63
1994	125	0,13
1997	58	-0,73
2001	48	-0,19
2005	82	0,52
2009	40	-0,69
2013	84	0,71
2014	39	-0,69
2017	80	0,69
2021	43	-0,6
průměrná hodnota	84	-0,15

Zdroj: autorka práce

Graf č. 14

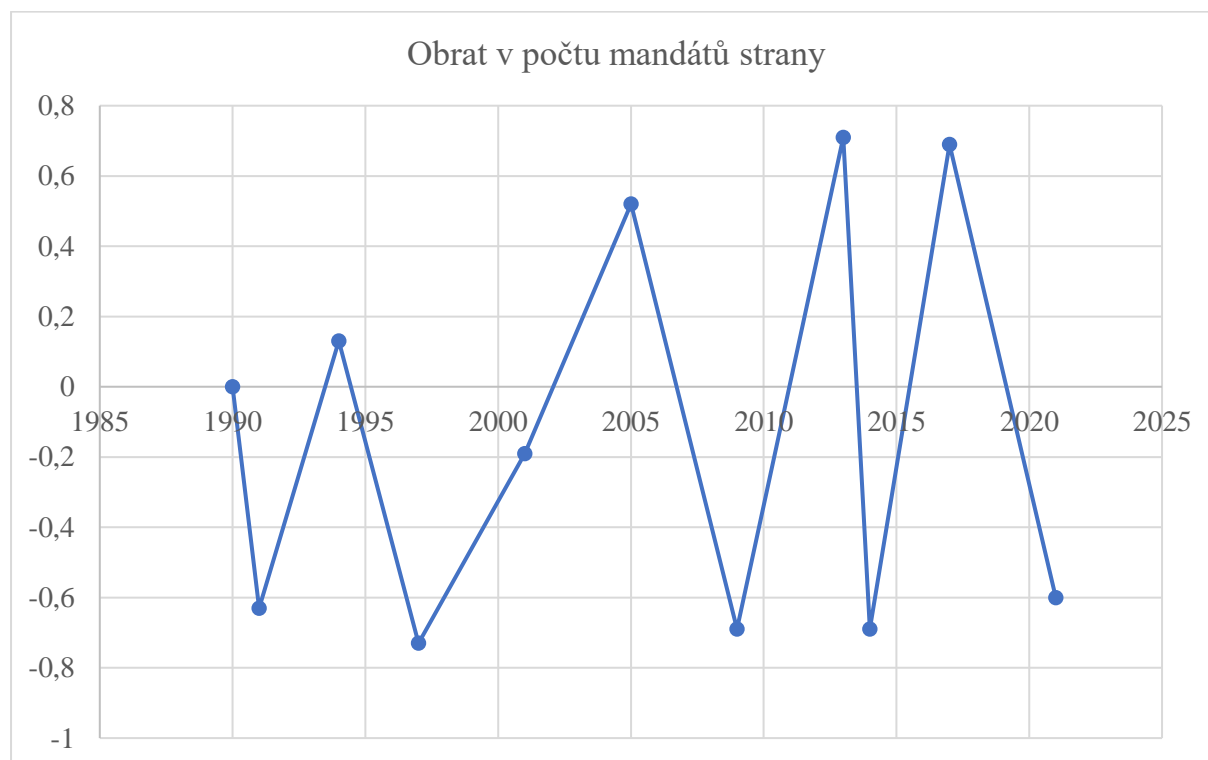
Počet získaných mandátů pro stranu BSP ve volbách v období 1990-2021

Zdroj: europe-and-elections.eu

Graf č. 15

Úspěšnost strany vyjádřena obratem v počtu mandátů strany BSP

Zdroj: autorka práce

4. Adaptace nástupnických stran v komparativní perspektivě

Po analýze všech základních programových prohlášení nástupnických stran, personálního vývoje strany, historického vývoje a různých prohlášení představitelů nástupnických stran v České republice, na Slovensku, v Maďarsku, v Polsku, v Rumunsku a v Bulharsku lze konstatovat, že většina z nich inklinovala ke strategii adaptace *pragmatic-reform*.

Jedna jediná nástupnická strana naplňovala podmínky pro to, aby bylo možno tuto stranu mohla klasifikovat jako stranu, která využila strategie *leftist-retrat*, a to byla nástupnická strana v České republice, tedy Komunistická strana Čech a Moravy (viz Tab č. 8). Po analýze jejího programového prohlášení lze tvrdit, že vykazuje prvky otevřeně anti-systémové strany, strana se v programu rovněž hrdě odkazovala otevřeně na dědictví Karla Marxe, Engelse a také na Šmerala. Strana rovněž byla jedinečná v tom, že zcela zásadně na stranickém referendu odmítla přejmenování strany z názvu „komunistická“ a otevřeně se hlásí ke komunistickému dědictví.

KSČM však z hlediska úspěšnosti byla tou nejúspěšnější. Měla nejvyšší průměrnou naměřenou hodnotu v počtu obratu mandátů (viz. Tab. 9). Všechny ostatní strany mají naměřené záporné hodnoty, což znamená, že strany spíše úspěšnými nejsou. Tyto výsledky ukazují na sestupnou tendenci nástupnických levicových stran ve střední a východní Evropě.

Dále další dvě nástupnické strany bylo složité identifikovat, protože sice obě deklarovaly zájem stát se součástí evropské levice a později se rovněž její součástí také staly, ale stále se odkazovaly na dědictví marxismu, což je typické pro strategii *leftist-retreat*. SDE a BSP přesně tyto znaky vykazovaly a byly nezařaditelnými do těchto dvou strategií adaptace, poněvadž obsahují kombinaci typických prvků obou strategií, budou zařazeny mezi dva protipóly strategie adaptace *leftist-retreat* a *pragmatic-reform*. Tyto strany tak tvoří střed mezi těmito strategiemi adaptace, a to strategii adaptace *pragmatic-reform/leftist-retrat*. Obě tyto strany se však spíše blížily strategii *pragmatic-reform*, více než ke strategii adaptace *leftist-retreat*, proto i v pojmenování „střední cesty“ mezi těmito dvěma póly, odpovídá tomu pořadí strategie adaptace v jejím názvu, tj.: první je uvedeno *pragmatic-reform* v názvu této strategie.

Tab. č. 8

Strategie adaptace nástupnických stran KSČM, SDL, SLD, MSZP, PSD, BSP

<i>strategie adaptace</i>	leftist-retreat	pragmatic-reform/leftist-retreat	pragmatic-reform
<i>nástupnická strana</i>	KSČM	SDL, BSP	SLD, MSZP, PSD

Zdroj: autorka práce

Zbylé tři nástupnické strany Maďarska, Polska a Rumunska, využily při procesu adaptace strategii *pragmatic-reform*. Všechny tyto strany ve svých programových prohlášeních vykazovaly prvky této strategie, tj. deklarovaly zájem stát se součástí sociálně demokratické evropské levice a také se distancovaly co nejvíce od dogmatického marxismu. Rovněž se všechny tyto strany staly členy Socialistické internacionály, což toto zařazení do této kategorie potvrzuje.

K výzkumné otázce, zda měla volba strategie adaptace, kterou strany následovaly vliv na jejich úspěšnost v novém politickém systému, navazovaly dvě hypotézy:

- 1.) *Nástupnické strany, které využily při transformaci strany strategie pragmatic-reform, budou úspěšnější, protože se přizpůsobily novému demokratickému režimu vládnutí.*

SLD, MSZP a PSD, které následovaly strategii adaptace *pragmatic-reform* jsou dodnes zastoupeny v parlamentech Polska, Maďarska a Rumunska a staly se součástí Socialistické internacionály. Mají stabilní volební výsledky, vyjma jednoho volebního období SLD, kdy se strana nedostala do parlamentu a nepřekročila stanovené volební kvorum pro koalice v Polsku. Co se však týče úspěšnosti těchto stran, jsou hodnoty záporné a mají klesavou tendenci (viz Graf č.16).

Všechny tyto tři strany na základě základních prohlášení následovaly strategii adaptace *pragmatic-reform*, snažily se co nejvíce přizpůsobit novému režimu vládnutí a při procesu adaptace se vydaly směrem „sociáldemokratizace“ nástupnické strany.

Strany se distancovaly od komunistického režimu, zločinů prováděných za komunistického režimu a od dogmatického marxismu. Tyto strany se nevyslovovaly proti Západním vlivům v daném politickém systému a neportrétovaly se jako anti-systémová strana. Nástupnické strany, které následovaly strategii adaptace *pragmatic-reform*, se rovněž v průběhu let staly součástí vládních koalic. Toto je jeden z největších úspěchů nástupnických stran.

Strany, které následovaly strategie *pragmatic-reform/leftist-retreat* (SDL, BSP) sice deklarovaly zájem stát se součástí evropské levice a neodmítaly evropskou integraci a byly v zásadě pro tržní ekonomiku, ve svých hodnotách navazovaly na kulturní a společenské dědictví Karla Marxe. Právě tento poslední prvek zařadil strany na pomezí mezi strategie adaptace *pragmatic-reform* a *leftist-retreat*. Ve straně SDL v důsledku nejednotného postoje a vnitrostranické nestability došlo ke kolapsu a strana v posledních volbách před svým rozpuštěním zažila naprosté zklamání. V případě této strany se odkazování na kulturní a společenské dědictví Marxe Migašovi neoplatilo a strana, i jeho vinou, ukončila svou činnost.

SDL, za období kdy byl předsedou strany Petr Weiss, vzrůstala a snažila se následovat strategii *pragmatic-reform*, kdežto po nástupu Migaše na post předsedy strany, SDL situaci přehodnotila a následovala strategii *leftist-retreat*.

Bulharská socialistická strana se vesměs ve svém prohlášení vyjadřovala v duchu strategie adaptace *pragmatic-reform*. To, co bylo rozhodujícím faktorem pro to, aby strana byla zařazena na pomezí mezi strategiemi adaptace, bylo odkazování se na dědictví Marxe. BSP ve svém prohlášení se nevyjadřovala dostatečně pro reformy, což je také jedním z důvodů, proč strana byla zařazena do této kategorie. BSP je však na rozdíl od strany SDL dodnes fungující stranou v Bulharsku a stále získává dvouciferné procentuální výsledky ve volbách. Tento fakt lze přisoudit tomu, že strana napsala druhé základní programové prohlášení a i svou politiku ve velké míře přehodnotila a začala následovat strategii adaptace *pragmatic-reform*. U SDL tomu bylo právě naopak, poněvadž ta nejdříve následovala strategii adaptace *pragmatic-reform* a poté *leftist-retreat*.

Při provedení komparace vývoje úspěšnosti strany, strana KSČM byla nejúspěšnější stranou, přičemž KSČM nikdy nebyla součástí vládní koalice a spíše využívá dlouhodobě jejího vyděračského potenciálu. U anti-systémové strany je předpoklad, že může být politicky velice radikální, vzhledem k jejímu postavení na politické škále (extrémní či krajní). Tato strana tak vzhledem ke svému postavení zvyšuje polarizaci stranického systému, avšak se nutně nemusí stavět proti systému jako celku. KSČM je politicky radikální a právě toto voliče i přitahuje. KSČM v tomto případě tvoří ideologickou opozici a v českém politickém prostředí. Kubát definuje anti-systémovost takto: „*Konkrétní strana podkopává konkrétní politický režim, v němž existuje a vůči němuž stojí v opozici. Používá k tomu konkrétní ideologii, která je v rámci tohoto konkrétního politického režimu cizí. Konkrétní politická strana usiluje nikoliv o změnu konkrétní vlády, ale konkrétního politického režimu.*“ (Kubát, 2006:550), (Kubát, 2007).

Strana je rovněž stranou stabilní a vždy se jí podařilo překročit volební kvorum i přitom, když byla v koalici, což se jednou straně SLD nepovedlo a v roce 2015 nepřekročila stanovené volební kvorum pro koalice v Polsku.

KSČM sice je stranou, která se nikdy nestala součástí vládní koalice. Ostatní nástupnické strany v Evropě se většinou staly i stranami vládnoucími nebo se alespoň staly součástí vládních koalic, na rozdíl od KSČM. Paradoxně tyto strany nejsou již dnes tak úspěšné jako strana KSČM a fakt, že strany byly součástí vládních koalic, nebo byly stranami vládnoucími, ukázalo na jejich slabost jejím voličům. KSČM tuto zátěž nemá a tvoří tak roli opozice s tím, že někdy zneužívá své role anti-systémové strany v opozici.

Předchozí literatura se věnuje zejména externím faktorům stran a méně faktorům interním. V této práci bylo klíčové rozpoznat, jak strany reagovaly na změnu režimu při procesu adaptace. Tohle lze v literatuře dohledat, společně s procesem transformace stran. Přínosem této práce je však analyzování vlivu následované strategie adaptace.

Tab. č. 9**Komparace průměrných hodnot úspěšnosti vyjádřené v obratu počtu mandátů nástupnických stran ve střední a východní Evropě**

země	Česká republika	Polsko	Maďarsko	Rumunsko	Bulharsko
nástupnická strana	KSČM	SLD	MSZP	PSD	BSP
úspěšnost strany (obrat v počtu mandátů)	0,019	-0,19	-0,21	-0,01	-0,15
průměrný počet získaných mandátů	29	89	107	128	84

Zdroj: autorka práce

Tab. č. 10**Členství v Socialistické internacionále nástupnických stran ve střední a východní Evropě**

země	Česká republika	Slovensko	Maďarsko	Rumunsko	Polsko	Bulharsko
nástupnická strana	KSČM	SDL	MSZP	PSD	SLD	BSP
členství v SI	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO

Zdroj: autorka práce

II.) Nástupnické strany, které zvolily strategii adaptace leftist-retreat, se nestaly úspěšnou politickou stranou v daném politickém systému země a zanikly.

Strategii *leftist-retreat* využila pouze jedna strana, a to KSČM. Tato strana se stala pokaždé součástí opozice a nikdy se nestala součástí vládní koalice. Strana dlouhodobě využívá svého vyděračského potenciálu a je z ní anti-systémová strana (Kunštát, 2004).

Strana na základě základního programového prohlášení neusilovala o to stát se součástí evropské levice a nikdy se nestala součástí Socialistické internacionály. V českém prostředí je považována za extrémistickou anti-systémovou stranu, která se dlouhodobě vymezuje proti integraci do EU, proti vlivům západních států. Paradoxně toto však straně napomáhá a udržuje si podporu ve společnosti navzdory očekáváním, že komunistické strany zaniknou. KSČM měla nejvyšší průměrnou hodnotu v obratu počtu mandátů strany a je tak nejúspěšnější stranou ze všech zkoumaných stran v této práci (viz Tab. č. 9) (Kubát, 2006; Kubát, 2007).

Ve svém programu se strana hrdě odkazuje na myšlenky Marxe, Engelse a Šmerala. Strana od svého vzniku zaznamenává relativně vysoké volební výsledky vzhledem k její komunistickou ortodoxní image a do roku 2017 tyto výsledky vždy byly dvouciferné. I přes to,

že strana se nikdy nevzdala svého ortodoxně komunistického charakteru, česká společnost ji nezavrhl a nikdy tato strana nebyla zakázána. KSČM nezanikla a stále získává v PS PČR relativně vysoký počet mandátů vzhledem k její komunistické konzervativní politice.

ZÁVĚR

Cílem této práce, vytyčeným v úvodu, bylo zjistit, zda následovaná strategie adaptace v zemích střední a východní Evropy měla vliv na úspěšnost nástupnických stran po pádu komunistického režimu. V této práci bylo zkoumáno jaký vliv měla následovaná strategie adaptace na úspěch nástupnických stran ve střední a východní Evropě. Zkoumány byly především interní faktory strany, přičemž za stěžejní dokument pro rozlišení mezi následovanou strategií adaptace bylo považováno základní programové prohlášení dané nástupnické strany, ačkoliv to byl abstraktní set idejí, které si vytyčily strany krátce po svém vzniku.

Za důležitý faktor pro toto rozlišení následované strategie adaptace bylo členství v Socialistické internacionále, která seskupuje sociálně demokratická, socialistická a labouristická uskupení. Dále to byla prohlášení představitelů nástupnických stran a ostatní interní aspekty nástupnických stran.

Na základě typických prvků dvou strategií adaptace dle Ziblatte lze konstatovat, že většina stran následovala strategii adaptace *pragmatic-reform* a snažila se distancovat od své režimní minulosti (SLD, MSZP, PSD). Pouze jedna strana (KSČM) následovala strategii adaptace *leftist-retreat* a i přes to je dodnes součástí politického systému České republiky.

Dvě strany byly v tomto případě nezařaditelnými mezi dvěma póly (strategiemi adaptace), a to SDE a BSP. Strana SDE v důsledku nejednotné strategie adaptace a následné vnitrostranické nestability včetně tragického výsledku ve volbách v roce 2002, ukončila svou činnost k roku 2004.

BSP však přehodnotila své hodnoty z prvotního základního programového prohlášení a v novém základním programovém prohlášení se vyslovovala mnohem otevřeněji k otázce evropské integrace, k vlivu Západu a nadnárodních institucí. BSP přehodnotila rovněž své ideologické ukotvení, tím je myšleno zejména hrdé odkazování se na hodnoty Marxe. Vlivem toho strana později spíše následovala strategii *pragmatic-reform* a změnila svou politiku, tedy měla opačnou tendenci ke straně SDE.

Výsledkem práce je rozdělení stran a vytvoření typologie, která rozděluje nástupnické strany na tři různé kategorie dle toho, jakou strategii adaptace následovaly. Dále je tato práce přínosná tím, že byl analyzován vliv těchto následovaných strategií adaptace nástupnických stran na jejich (ne)úspěšnost.

Limitem tohoto výzkumu je však složitost a komplexnost měření. Pro skutečné potvrzení vytvořené typologie by bylo potřeba zahrnout do výzkumu ještě více případů, a to například státy bývalé Jugoslávie. Také by v budoucím výzkumu bylo vhodné zahrnout i

pobaltské státy a nástupnické komunistické strany v těchto zemích. Tato práce se však věnuje pouze zemím ve střední a východní Evropě, poněvadž komparativní případová studie by na takový počet států již nebyla vyhovující metodou, a tak pro příští výzkumy strategií adaptace pro více zemí by bylo lepší využít kvantitativních metod nebo metody QCA, která se nachází na pomezí kvantitativních a kvalitativních metod.

Z této práce vyplývá však jeden základní fakt. Komunistické nástupnické strany a hnutí, které jsou zkoumány v této práci, postupně ztrácejí křesla v parlamentu. Krom strany KSČM, kterou skutečně volí voliči zejména kvůli jejímu ortodoxně komunistickému charakteru, která tvoří výjimku v tomto výzkumu, ukazuje tato klesavá tendence levicových nástupnických stran a hnutí na celkový úpadek levice?

Úpadek levicových stran a hnutí je nevyhnutelně spojen i s faktem, že dochází v Evropě k nástupu populistických stran a hnutí do politických systémů v Evropě a tím pádem jsou redukovány hlasy pro tento typ stran. Otázkou však zůstává, zda se tato levicová hnutí dokáží transformovat. Všechny tyto otázky jsou ponechány dalším výzkumům v oblasti zkoumání nástupnických stran v Evropě.

PRAMENY A LITERATURA:

Bankov, P. (2020). Czech Stalemate? The Role of Party Organization for the Communist Party of Bohemia and Moravia since 2010. *European Review*, 28(5), 826-841. doi:10.1017/S1062798720000265

Baun, M. Marek, D. (2010). *Česká republika a Evropská unie*. Brno: Barrister & Principal.

Benda, L. (2002). Maďarská socialistická strana. In Hloušek, V., & Kopeček, K. (Eds.). *Rudí a růžoví* (s. 163-201). Brno: Masarykova univerzita

Bozóki, A., Ishiyama, T. J. (Eds.). (2002). *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*. New York, USA: Routledge. Dostupné z: <https://www.routledge.com/The-Communist-Successor-Parties-of-Central-and-Eastern-Europe/Bozoki-Ishiyama/p/book/9780765609861>

Bulharská sotsialisticheska partiya. (1995). *Program bulharské socialistické strany. Nové časy, nové Bulharsko, Nové BSP*. Citováno dne: 19. 6. 2021. FES Library: Bonn. Dostupné z: <https://www.fes.de/fulltext/ialhi/90005/90005001.htm#LOCE9E1>

Český statistický úřad. (2021). Statistická data vyhledaná 19. 6. 2021. Dostupné z: <https://www.volby.cz>

Colomer, M. J. (1994) The Polish Games of Transition. *Communist and Post-Communist Studies*. 27(3), 275-294. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/0967-067X\(94\)90015-9](https://doi.org/10.1016/0967-067X(94)90015-9)

Dejmek, J. a kol. (2018). *Československo Dějiny státu*. Praha: Libri.

Deletant, D. (2018). *Romania under Communism. Paradox and Degeneration*. United Kingdom, Oxford: Taylor&Francis. Dostupné z: <https://www.perlego.com/book/1379962/romania-under-communism-paradox-and-degeneration-pdf?queryID=bbc031f46f599a8e780dfe817f885e62&searchIndexType=books>

Druckman, J., & Roberts, A. (2007). Communist Successor Parties and Coalition Formation in Eastern Europe. *Legislative Studies Quarterly*, 32(1), 5-31. Dostupné z: <https://doi.org/10.3162/036298007X201967>

Drulák, P. a kol. (2008). *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

Europe and Elections. (2021). Statistická data vyhledaná 1. 5. 2021. Dostupné z: <http://www.parties-and-elections.eu>

Fiala, P., & Mareš, M. (1999). KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany. *Politologický časopis*. 5 (2), 183-206.

Gonda, R. (2002). *Bulharská socialistická strana*. In Hloušek, V., & Kopeček, K. (Eds.). *Rudí a růžoví* (s. 250-274). Brno: Masarykova univerzita

Grzymala-Busse, M. A. (2002). *Redeeming the Communist Past. The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/redeeming-the-communist-past/A4D7B4ABF33C42BA9C36BF6B62BBC28B>

Hallon, L. (2018). *Vývoj Slovenské republiky 1939-1945*. In Dejmek, J. a kol. (2018). *Československo Dějiny státu* (s. 352-374). Praha: Libri.

Hashim, S. M. (2002) Shadows of the Past: Successor Parties in the Polish, Hungarian, and Russian Transitions. *Problems of Post-Communism* 49(3). 42-58. DOI: 10.1080/10758216.2002.11655988

Haughton, T. (2004). Explaining the limited success of the Communist-successor left in Slovakia. The Case of the Party of the Democratic Left (SDL). *Party Politics* 10(2) 177-191. DOI: 10.1177/1354068804040499

Hloušek, V., & Kopeček, L. (Eds.). (2002). *Rudí a růžoví: transformace komunistických stran*. Brno: Masarykova univerzita.

Holzer, J. (Eds.). (2000). *Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Hradečný, P. (2008). *Dějiny Albánie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Ishiyama, T. J. (1995). Communist Parties in Transition: Structures, Leaders, and Processes of Democratization in Eastern Europe. *Comparative Politics*, 27(2), 147-166. DOI:10.2307/422162
Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/422162?origin=JSTOR-pdf&seq=1#metadata_info_tab_contents

Ishiyama, T. J. (1999). The Communist Successor Parties and Party Organizational Development in Post-Communist Politics. *Political Research Quarterly*, 52(1), 87-112.

Ishiyama, T. J. (2002). Party Organization and the Political Success of the Communist Successor Parties. *Social Science Quarterly*, Volume 82(4), 844-864. Dostupné z: <https://olemiss.edu/courses/pol628/ishiyama01.pdf>

Jandourek, J. (2001). *Sociologický slovník*. Portál: Praha.

Judt, T. (2020). *Poválečná Evropa: Její historie od roku 1945*. Praha: Portál.

Komunistická strana Čech a Moravy. (1992). *Kladenský program KSČM. S lidmi pro lidi*. Citováno dne 19. 6. 2021. Dostupné z: (<http://old.kscm.cz/uvodni-stranka/nas-program/program-kscm>)

Komunistická strana Čech a Moravy. (2021). *Naše strana. Kdo jsme a co chceme*. Citováno dne 19. 6. 2021. Dostupné z: <https://www.kscm.cz/cs/nase-strana/kdo-jsme/kdo-jsme-co-chceme>

Kopeček, L. (2001). Polské parlamentní volby 2001 a proměny stranického systému. *Politologický časopis*, roč. 8, 410-424.

Kowal, P. (2002) Transformace Polské sjednocené dělnické strany na přelomu 80. a 90. let. In Hloušek, V., & Kopeček, K. (Eds.). *Rudí a růžoví* (s. 138-162). Brno: Masarykova univerzita

Kowalczyk, Krzysztof. (2015). Stanowiska polskich partii politycznych wobec religii i Kościoła. Propozycja typologii. *Partie i systémy partyjne*. *Studia politicae Universitatis Silesiensis*. (15), 156-189.

Kubát, M. (2005). *Demokracie v Polsku. Politický systém Polské republiky*. Sociologické nakladatelství (SLON): Praha.

Kubát, M. (2006) Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy. *III. kongres českých politologů, Olomouc 8-10.9.* 548-556.

Kubát, M. (2007). Teorie antisystémové strany. *Politologický časopis*. (14)2, 110-123.

Kunštát, D. (2004). Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy. *Naše společnost* 2(1), 20-25.

Kuzio, T. (2008). Comparative perspectives on Communist successor parties in Central-Eastern Europe and Eurasia. *Communist and Post-Communist Studies*, 41(4), 397-419. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48609624>

Leigh, A. (2003). The Rise and Fall of the Third Way. *AQ: Australian Quarterly*, 75(2), 10-40. doi:10.2307/20638162

Linek, L. (2010). *Zrazení snu?* Sociologické nakladatelství (SLON): Praha.

Londák, M. *Rok 1968 a Slovensko*. In Dejmek, J. a kol. (2018). *Československo Dějiny státu*. (s. 623-626).

Loxton, J. (2018). Introduction: Authoritarian Successor Parties Worldwide. In J. Loxton & S. Mainwaring (Eds.), *Life after Dictatorship: Authoritarian Successor Parties Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/life-after-dictatorship/28463EC265E2FB6619A01DDF5E2B8FAA>

Magyar Szocialista Párt. (1990). *MÉG NEM KÉSŐ! A MAGYAR SZOCIALISTA PÁRT KONGRESSZUZA*. Szocialista párt: Siófok.

Mahr, A., & Nagle, J. (1995). Resurrection of the Successor Parties and Democratization in East-Central Europe. *Communist and Post-Communist Studies*, 28(4), 393-409. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/45301946>

Mareš, M. (2002). *Pokusy o reformu komunistické strany a postkomunistické subjekty v České republice*. In Hloušek, V., & Kopeček, K. (Eds.). *Rudí a růžoví* (s. 83-99). Brno: Masarykova univerzita

Maršák, J. (2006). Formování systému politických stran v Rumunsku v období 1989-2004. *Politologický časopis*. 12 (13), 200-213.

O'Dwyer, C. (2006). *Runaway State-Building: Patronage Politics and Democratic Development*. Johns Hopkins University Press.

Partidul Social Democrat. (2001). *Partidul Social Democrat. Program politic*. Citováno dne 19. 6. 2021. Dostupné z:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ixMzLw4kra0J:library.fes.de/pdf-files/ialhi/90141/90141.pdf+&cd=4&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=safari>

Rybář, M., Deegan-Krause, K. (2008). Slovakia's Communist successor parties in comparative perspective. *Communist and Post-Communist Studies*. 41(4), 497-519.

Rychlík, J. (2016). *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Snegovaya, Maria. (2021). How ex-Communist left parties reformed and lost. *West European Politics*, 1-28. DOI:10.1080/01402382.2020.1869447

Socialist International. (2021). Dostupné z: <https://www.socialistinternational.org>

Spirova, M. (2008). The Bulgarian Socialist Party: The long road to Europe. *Communist and Post-Communist Studies*, 41(4). 481-495. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48609628>

STANCIU, C. (2013). THE END OF LIBERALIZATION IN COMMUNIST ROMANIA. *The Historical Journal*, 56(4). 1063-1085. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/24528861>

Strana demokratickej ľavice. (1996). *Politický program SDE*. Citováno dne 19. 6. 2021. FES Library: Bonn. Dostupné z: <http://library.fes.de/fulltext/ialhi/90001/90001.htm#E9E1>

Strmiska, M. a kol. (2006). *Politické strany moderní Evropy: Analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál.

Szelényi, S., Szelényi, I., & Kovách, I. (1995). The Making of the Hungarian Postcommunist Elite: Circulation in Politics, Reproduction in the Economy. *Theory and Society*, 24(5), 697-722. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/657848>

Tejchman, M. (2004). *Nicolae Ceausescu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

UN General Assembly. (1990). Forty-fifth session. General Assembly. Provisional Record of the Eighteenth Meeting. New York: UN. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N90/641/78/PDF/N9064178.pdf?OpenElement>

UN General Assembly. (1992). Forty-seventh session. General Assembly. Provisional Verbatim Record of the 9th Meeting. New York: UN. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N92/612/15/PDF/N9261215.pdf?OpenElement>

Vlachová, K., Lebeda, T. (2006). Aktivní občanství a spokojenost s demokracií v Evropě. *Sociologický časopis*. 42(1). 11-34. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2006/01/03.pdf>

Von Beyme, K. (1992). Parteiensysteme im Demokratisierungsprozeß Osteuropas. *Geschichte Und Gesellschaft*, 18(3), 271-291. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40185548>

Waller, M. (1995). Adaptation of the Former Communist Parties of East-Central Europe: A Case of Social-Democratization? *Party Politics*, 1(4), 473-490.

Ziblatt, F. D. (1998). The Adaptation of Ex-Communist Parties to Post-Communist East Central Europe: a Comparative Study of the East German and Hungarian Ex-Communist Parties. *Communist and Post-Communist Studies*. 31(2), 119-137.

Zubek, V. (1994). The Reassertion of the Left in Post-Communist Poland. *Europe-Asia Studies*, 46(5), 801-837. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/152952>

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá analýzou procesu adaptace, zejména následovanými strategiemi adaptace nástupnických stran. Dále je v práci analyzován vliv následované strategie na úspěšnost nástupnické strany v novém demokratickém režimu. V práci jsou představeny nástupnické komunistické strany České republiky, Slovenska, Maďarska, Polska, Rumunska a Bulharska. Metodologie, která je v této práci používána je komparativní případová studie. Cílem této práce je vytvoření typologie na základě následovaných strategií adaptace a také je v této práci analyzován vliv dané následované strategie adaptace na úspěšnost strany v nových demokratických politických systémech zemí ve střední a východní Evropě. Tato bakalářská práce je založena na definici Daniela Ziblatta, který rozlišuje mezi dvěma strategiemi. První strategie řadí nástupnické strany do kategorie stran, které se nedistancovaly od své komunistické historie a zůstaly stranami ortodoxně komunistickými. Druhá kategorie je složena ze stran, které se snažily od své minulosti distancovat co nejvíce. Existují tedy dva protipóly strategií adaptace nástupnických stran, přičemž je vytvořen v této práci střed mezi těmito kategoriemi. Práce také má za cíl analyzovat vývoj komunistických stran, komunistických nástupnických stran a úspěšnost těchto stran po roce 1989.

Klíčová slova: komunistické strany, nástupnické strany, úspěšnost stran, strategie adaptace, proces adaptace, postkomunismus, typologie nástupnických stran, střední a východní Evropa

Abstract

This paper aims at analyzing the process of adaptation, especially followed strategies of adaptation of the successor parties and the impact of the followed strategy on the success of the successor parties in the new democratic regime. This paper presents the successor communist parties of the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Poland, Romania and Bulgaria. The methodology used in this work is a comparative case study. The aim of this work is to create a typology based on the followed strategies of adaptation and also to determine the impact of the followed strategies of adaptation on the success of the party in the new democratic political systems of Central and Eastern Europe. This bachelor thesis is based on the definition of Daniel Ziblatt, who distinguishes between two strategies of adaptation. The first strategy places the successor parties in a category of parties that have not distanced themselves from their communist history and have remained orthodox communist parties. The second category is composed of parties that have tried to distance themselves as much as possible from their communist history. Thus, there are two opposites of the adaptation strategies, and in this paper, the middle between these two categories is created. The work also aims to analyze the development of communist parties, communist successor parties and the success of these parties after 1989.

Keywords: Communist parties, successor parties, success of parties, strategies of adaptation, process of adaptation, post-communism, typology of successor parties, Central and Eastern Europe